

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR is, met N°. 11 van den tweeden jaargang, maandelijks op onbepaalde tijden, in N°. van 3 vellen druks verschenen; zoodat deze 2de Jaargang uit 36 vellen druks, (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd zullen worden) zal bestaan, en voor f 6, 25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden zal worden afgeleverd.

Men abonneert zich voor dezen tweeden Jaargang bij alle Post-directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koningrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden *vrachtoerij* aan de uitgevers BROESE & COMP. te Breda, met het opschrift: *voor den Militairen Spectator.*

OVERZIGT

DER VELDTOGTEN IN DE JAREN 1792, 1793, 1794
EN 1795, VOOR ZOO VERRE DIE OP NEDERLANDSCHEN BODEM, OF OP DESZELFS GRENZEN HEBBEN PLAATS GEHAD.

ARTIKEL 3.

Vervolg van den veldtocht in 1793.

Ten gevolge van de geheele ontruiming der Oostenrijksche Nederlanden, en de daarbij plaats gehad hebbende oplossing van verschillende korpsen, was het Fransche leger, na de gedwongene vlugt van *Dumouriez*, wel genoodzaakt verdedigenderwijze te handelen.

Nadat aan den generaal *Miranda* het opperbevel over het leger van het Noorden was opgedragen, werd hetzelfde, ten getale van 24,000 man, verdeeld, tusschen Condé, Valenciennes en Rijssel, een leger bij Famars betrekende. Deze legerplaats, tusschen Valenciennes en le Cateau gelegen, was aan de linkerzijde gedekt door de Schelde, met de rechterzijde aan la Ranelle steunende; terwijl het front door opgeworpene redoutes beschermd werd. Bij Auzain, in de nabijheid van Valenciennes, hadden de Franschen eene andere legerplaats betrokken; terwijl daarenboven verschillende stellingen, tusschen deze legerplaatsen en le Quesnoy, versterkt en bezet werden. De vestingen Maubeuge en Givet waren de uiterste punten op den regtervleugel van dit front, de legerplaatsen van la Madelaine bij Rijssel en dat van Duinkerken maakten den linkervleugel uit.

De verbondene legers hadden inmiddels aanzienlijke versterkingen ontvangen; de sterkte der troepen, bestemd om in dezen veldtocht tegen Frankrijk oorlog te voeren, kan men wel op 140,000 hoofden schatten, zijnde nagenoeg in de volgende hoofd-korpsen verdeeld en opgesteld:

1. De Nederlandsche troepen, sterk 16,000 man, on-

der den Erfprins *van Oranje*, tusschen Ostende en Menen. (1)

2. De Engelschen, Hanoveranen en Hessen, sterk 35,000 man, onder den hertog *van York*, te Doornik.

3. De Pruisische troepen onder den generaal *von Knobelsdorf*, sterk 20,000 man, nabij St. Amant in het kamp van Maulde, en te Linulles.

4. De Oostenrijksche generaal *Clairfait*, tusschen Bruay en Fresnes, op den weg van Condé naar Valenciennes.

5. Het hoofdkorps met de voorhoede te Honaing en achterwaarts te Rombies.

6. De prins *van Hohenlohe* te Namen, de generaal *Beaulieu* in het Luxemburgsche, sterk 20,000 man; eindelijk

7. Een korps onder den prins van *Wurtemberg*, hetwelk reeds sinds de eerste dagen der maand April de vesting Condé geblokkeerd hield.

Herhaaldelijk trachtte de generaal *Dampierre* laatstgenoemde vesting te ontzetten, doch telkens te vergeefs; bij

(1) Betrekkelijk de juiste sterkte of indeeling der, onder het bevel van den Erfprins *van Oranje*, voor dezen veldtocht bestemde Nederlandsche troepen, is men in de onmogelijkheid, opgaaf te leveren. De troepen der republiek schijnen, na de ontruiming der door de Franschen ingenomene vestingen, in twee kolommen uit Noord-Brabant te zijn gerukt. De eerste, onder het bevel van prins *Frederik van Oranje-Nassau* (broeder van *Z. M. Willem I*), trok den 18 April uit Noord-Brabant, sterk 7000 man; de tweede onder de bevelen van den Erfprins zelve, rukte den 8ten en 9den Mei, in twee divisien, uit Oosterhout op Breda, begaf zich dadelijk naar Vlaanderen en deelde aldaar in de plaats grijpende gevechten. De rapporten van den Erfprins worden door *Scharnhorst* aangehaald als zeer juist te zijn geweest, iets hetwelk destijds niet algemeen het geval schijnt geweest te zijn met andere berichten. Dezelve moeten opgenomen zijn geweest in de nieuwsbladen van dien tijd, en onder anderen in de *Haarlemsche Courant* en in de *Gazette de Leyde*. Zoo onze nasporingen ter inwinning van verigten daaromtrent, met een goed gevolg bekroond worden, dan zullen wij deze opgaven later doen volgen.

de laatste poging werd hij zelfs zwaar gekwetst, en stierf aan zijne wonden. (1)

Reeds van voornemen zijnde het bemagtigen van Valenciennes, als eene eerste, doch ook noodzakelijke operatie uit te voeren, besloot de opperbevelhebber der verbondene legers, op den 23sten Mei 1793, van Yperen tot aan Maubeuge eenen algemeenen aanval te doen, ten einde de Franschen van vóór deze vesting (Valenciennes) te verdrijven en het beleg van dezelve te kunnen beginnen. Deze aanval gelukte; de hoofdstelling, het legerkamp bij Famars, werd door de generaals *Ferrari* en *Clairfait* veroverd, waarna de Franschen ook den 24sten Mei uit de stelling van Auzain verdreven werden, en daarna Valenciennes volkomen ingesloten was.

De bezetting dezer vesting was alstoen gebragt op 10,000 man, waaronder 800 artilleristen en 300 kavalleristen. In hetzelfde getal waren begrepen 1200 vlugtelingen uit het kamp van Famars, welke ondertusschen op het einde van het beleg oproerig werden en dienst weigerden. Door de burgerij werden dagelijks 400 man gegeven tot het doen van dienst.

Ten einde het voorgenomen beleg uit te voeren, werden door de verbondene legers de navolgende stellingen ingenomen:

1. Het hoofdkorps onder den hertog van *Coburg*, sterk 35,000 man Oostenrijkers, bestemd om als observatie-leger te dienen, legerde zich te Herin met het front naar Douai en Bouchain.
2. De Hanoveranen, tot de belegering bestemd, te Famars.
3. Te Estreux bevond zich een Oostenrijksch korps, in verbinding met een Engelsch korps, tusschen Aunoy en Sautain.

Condé bleef inmiddels geblokkeerd, terwijl alles tot het beginnen en uitvoeren van gezegd beleg werd in het werk gesteld.

Ten einde het doel en oogmerk van dit overzicht niet te buiten te gaan, zullen van dit merkwaardig beleg alleen de navolgende hoofdpunten worden opgegeven:

Den 30sten Mei begon men met het doen der vereischte

(1) Alzoo het doel van dit overzicht niet is, om in bijzonderheden van personen of posten-gevechten te treden, zoo volgt ook daaruit, dat het vermelden der kleine gevechten, hier bedoeld, en in welke de Nederlandsche troepen een evenredig deel namen, buiten het bestek van dit stuk ligt; zij die een eenigzins dichtertlijk verhaal dier gevechten wenschen te lezen, worden verwezen naar het oorspronkelijk werk: *Leven van W. G. F. Prins van Oranje*. Betrekkelyk een gevecht op den 23sten Mei bij Tourcoing, vindt men in het 1ste stuk van dit werk eene merkwaardige, en voor de Nederlandsche troepen vleyende, missive.

verkenningen, ten gevolge waarvan onder anderen besloten werd, den aanval dezer vesting aan de oostzijde te bewerkstelligen, niettegenstaande het nadeel van te groote uitgebreidheid van het daartoe bepaalde front, (1) hetwelk dan ook grootendeels oorzaak was, niettegenstaande de belegeraars, om zoo te zeggen, van het grootste artillerie-park voorzien waren, hetwelk sedert 1792 in de laatste oorlogen gebruikt is, en hun geschut daarbij zeer goed bediend werd, dat zij de grootste moeite hadden (2), om door een onafgebroken vuur van twee en veertig dagen, waarin meer dan 157,000 schoten en worpen gedaan werden, het vuur der vesting tot zwijgen te brengen.

Uit hoofde van de sterke bezetting, de groote bevolking der plaats en het geringe aantal bomvrije kazematten, schijnt men, ter bespoediging der overgave, al dadelijk tot een sterk bombardement besloten te hebben, waartoe in de eerste dagen dan ook reeds verschillende batterijen, op ruim 700 ellen van de vestingwerken verwijderd, in gereedheid werden gebragt.

Na eene vergeefsche opeiseling der vesting, op den 14den Junij (dag na de opening der eerste parallel), liet het geschut zich al spoedig hooren, ja werden er (3), in de eerste vier-en-twintig uren van het schieten op de vesting 1000 bommen, 600 gloeiende en 1300 gewone kogels, zoo op de stad als op vestingwerken, afgeschoten; in den tweeden nacht werden er 800 bommen en 480 gloeiende kogels in de stad gebragt; in den derden nacht 800 bommen en 500 kogels, en op diezelfde wijze bleef het vuur twee-en-veertig nachten aanhouden, welk ongehoord bombardement dan ook de verschrikkelijkste gevolgen had; het grootste gedeelte der stad werd namelijk geheel vernield; de meeste huizen, welke waren blijven staan, bevonden zich nogtans onbewoonbaar, en het arsenaal, met 20,000 geweren en voorraad van allerlei aard, brandde af, zonder dat er iets gered kon worden.

De mortieren, die 's nachts hunne bommen op de stad wierpen, bragten die gedurende den dag in de vestingwerken.

Al dit schieten en werpen schijnt nogtans eene zoo groote uitwerking niet op de vestingwerken, als op de stad gehad te hebben, daar het vuur der belegerden dat der

(1) Hoofdzakelyk om de mindere uitgebreidheid der fronten, ware het welligt voordeliger geweest, de vesting aan de citadel-zijde aan te vallen; dan uit hoofde van de aldaar bestaande mijnen, als ook omdat in de grachten der citadel, naar welgevallen met water konde worden gespeeld, schijnen de belegeraars daarvan te hebben afgezien.

(2) *Delprat*. Over de vorderingen in den aanval en verdediging der sterke plaatsen.

(3) *Delprat*, als voren.

belegers met kracht bleef beantwoorden, althans tot dat de batterijen in de tweede parallel gereed waren; doch toen deze begonnen, werd de uitwerking ook op de vestingwerken merkbaar.

De batterijen der eerste en tweede parallel bevatteden (1) 84 kanons en 47 zoo mortieren als houwitser, waaruit men genoegzaam kan nagaan, welk geweldig vuur gedurende dit beleg onderhouden is; staande hetzelfde werden er door de belegers gedaan 84,290 kanonschoten, verder 20,795 houwitsergrenaten en 47,752 bommen geworpen, behalve nog 4625 worpen met steenen, kleine grenaten enz. In het geheel werd er 722,400 \bar{u} buskruid verbruikt.

De belegerden trokken intusschen zeer goed partij van het voordeel, 't welk de groote uitgestrektheid van het aangevallen front hun bood. Toen namelijk de evengenoemde batterijen in de tweede parallel voltooid, en de embrasures der vesting daardoor weldra gedemonteerd waren (2), gebruikten zij hooge vesting-affuiten met kanons à 6 \bar{u} voorzien, welke, slechts zeer ondiepe embrasures vorderende, overal spoedig tot schieten gereed waren; zij stelden zich daarmede op die punten van den hoofdwal, waar zij niet dadelijk beschoten werden, en vuurden op de embrasures der demonteerbatterijen, met dat gelukkig gevolg, dat zij eenige derzelve tot zwijgen bragten, zoodat deze laatste met bommen naar dit geschut begonnen te werpen. Zoodra dit den belegerden te hinderlijk werd, veranderden zij van stelling en verschenen eensklaps weder op eenig ander punt, van waar zij de batterijen der belegers op nieuw beschoten (3) en het in de loopgraven zeer gevaarlijk maakten; zelfs na de voltooiing der derde parallel, deed de lange courtine van het aangevallen front, ofschoon reeds eenen geruimen tijd in het front beschoten, nog znlk eene goede uitwerking, dat de belegers zich alstoen nog verplicht zagen, eene batterij in derzelve verlengde rigting aan te leggen, en wel bij Auzain, welke batterij, ofschoon wel 1500 el van deze courtine verwijderd, nochtans spoedig door het vuur der collaterale werken tot zwijgen gebragt werd.

Met oogmerk, om door overladene mijnen die der belegerden buiten werking te stellen, en zoo mogelijk tevens den bedekten weg en contrescarp in de gracht te doen storten, deden de belegers, van uit de derde parallel, drie mijngalerijen vervaardigen.

Op den avond van den 25sten Julij, nadat zich drie kolommen in gereedheid hadden gesteld tot het bestor-

men van den bedekten weg, werden de drie bedoelde mijnen, ieder met ongeveer 4000 \bar{u} buskruid geladen, aangestoken, en wel, naar het schijnt, juist op het oogenblik, dat de belegerden van hunne zijde gereed stonden, de mijnen ter verwoesting der werken van aanval te doen springen. Oogenblikkelijk na de ontbranding werd de storm op den bedekten weg ondernomen, welke, naardien de verdedigers door de groote uitwerking dezer mijnen, als van schrik bevangen waren, dan ook ingenomen werd, en, schoon het in den weg zelven nog tot een gevecht kwam, zagen de belegerden zich genoodzaakt te wijken, zelfs drongen de belegers door tot in een hoornwerk, ravelijn en in eene contregarde, alwaar zij aanstonds het geschut vernagelden, ja, bijna ware het hun gelukt, tot in de stad door te dringen, dan, reeds in de hoofdgracht bij de poterne gekomen, werd deze, juist nog bij tijds, toegeworpen en de inname alzo belet.

Nadat de belegers nu voortgingen met hunnen bekronnings-arbeid enz., deed de hertog van York den 26sten Julij de plaats op nieuw opeischen, waarop de generaal Ferrand dan ook den 28sten kapituleerde.

Eene groote gisting, welke zoo onder het garnizoen als onder de inwoners bestond, schijnt veel te hebben toegebragt, om den opperbevelhebber hiertoe te doen overgaan. Het garnizoen, sterk 9,200 man, waaronder 700 geblesseerden, trok met alle eer uit, doch moest buiten de poort de wapens afleggen, en werd aan hetzelfde vrijen aftogt verleend, onder verband, niet meer tegen de geallieerden te zullen dienen.

Bij de overgave vond men 129 kanons, 11 houwitser en 35 mortieren, alsmede 60,600 kogels, 1050 grenaten, 6700 bommen en 278,800 \bar{u} goed buskruid in de vesting.

Het zal welligt niet geheel overbodig zijn, alhier, met een paar woorden, gewag te maken van een middel, waarvan zich de opperbevelhebber der vesting bediende, om, behalve door dreigende proclamatiën, de onrustigen, zoo onder inwoners als onder de bezetting, in toom te houden.

Hij liet namelijk al die gasten (1) in eene kerk bijeen brengen, en hun tweemaal daags, in de grachten en vestingwerken, de door de belegers geschotene en geworpene kogels, grenaten en bommen, oprapen en bijeen brengen, waardoor die halstarrigen niet alleen onderworpen werden, maar men bovendien nog het groot voordeel trok, van 30 à 35,000 kogels enz., te verzamelen.

De vesting Condé had zich in het begin van Julij, na eene insluiting van drie maanden, overgegeven.

Ter zelfder tijd dat deze en vroegere operatiën bij het noordelijke gedeelte der verbondene legers, gedurende de-

(1) Delprat, als voren.

(2) Idem.

(3) Jomini van deze vlugge verandering van stelling sprekende, geeft daarvoor 1667 aan, hetgeen waarschijnlijk abuis is.

(1) Delprat, als voren.

zen veldtogt, voorvielen, was men aan den Rijn niet minder voorspoedig geweest. Na een langdurig beleg hadden de Pruisen aldaar onder anderen de vesting Mainz ingenomen. De geallieerde legers geraakten hierdoor, van af de zee tot aan de vesting Landau, in het ongestoorde bezit hunner operatie-basis. Van de zijde der Franschen was deze slechts door ontmoedigde troepen beschermd, daarenboven nog allen zamenhang missende, als zijnde in verschillende legerkampen opgesteld, aan welke een algemeen en centraal punt ontbrak.

De verbondene legers daarentegen hadden alle voordeelen aan hunne zijde. De vestingen Valenciennes, Luxemburg en Mainz in hunne handen zijnde, moest alles hen er toe leiden, om, door eene vereenigde hoofdmagt, op het centrum der Franschen eenen aanval te doen, en hen daardoor eenen beslissenden slag toe te brengen (1); dan, dit gunstig oogenblik liet men ten eenemale voorbijgaan, door, van den 28sten Julij (overgave van Valenciennes) tot den 6den Augustus, rustig te blijven.

Bij voorkeur scheen men nog eenige belegeringen te willen ondernemen; doch in plaats van, voor deze onderneming, ook nu ééne dier groote vestingen uit te kiezen, welker bezit de zekerheid der operatie-basis volkomen zoude hebben gemaakt, zoo als Maubeuge of Rijsel, besloot men tot het uitvoeren van gelijktijdige, verwijderde, en dus altijd zeer gevaarlijke belegeringen, door de versnippering der magt, hiernit ontstaande; de hertog van York zoude Duinkerken, de prins van Coburg, van zijne zijde, le Quesnoy en Maubeuge trachten te vermeesteren.

Naar het schijnt, mag men aannemen, dat de eerstgenoemde onderneming — die van den hertog van York — geheel en al aandruischte tegen het gevoelen der Oostenrijksche bevelhebbers, en dat dezelve alleen werd doorgedreven, ten gevolge van de bijzondere inzigten van het Engelsche kabinet, begeerig naar het bezit van Duinkerken.

Hunne operatie eene excentrische rigting gevende, stond het te vreezen, dat de verbondene legers groote tegenspoeden te gemoet gingen.

De Franschen, van hunne zijde, erlangden dagelijks versterking; de destijds alles beheerschende magt dreef hem, die zijn leven lief had, naar de grenzen; de zoo geheel bedreigende decreten van 24 Februarij (2) en 23 Augustus (3) bragten echter de groote massa's eerst in Septem-

ber naar de legers, terwijl vóór dien tijd, sedert de maand April, Frankrijk voor de verbondene mogendheden geheel open lag.

Alvorens ondertusschen tot de bovengenoemde belegering over te gaan, besloot de prins van Coburg, ont, terwijl hij nog over zijne geheele magt konde beschikken, in een hoofdtreffen, de Fransche legermagt te verslaan; laatstgemelde magt, onder de bevelen van den generaal Houchard, was destijds, ten getale van 30,000 man, gelegerd in het kamp van Cesar, de regtervleugel gedekt door Kamerijk, de linker door Bouchain, de Schelde in het front hebbende.

Het ontwerp van den hertog van Coburg, hoe goed ook ontworpen, schijnt in de uitvoering schipbreuk te hebben geleden. De hertog van York kwam eerst den 7 Augustus, 's avonds om 6 uur, op de hoogten tegenover Manières, na den vorigen dag door de sterke hitte slechts tot Villers en Couchi gekomen te zijn; te Manières trok hij de Schelde over. De hertog van Coburg van zijne zijde, verliet de legerplaats van Herin, de Schelde opwaarts gaande, met het oogmerk, deze in het front van het vijandelijke leger over te trekken; Kamerijk opgeëischt zijnde, doch zich niet overgevende, bleef de hertog te Thun St. Martin, front naar de Schelde makende. Toen daarna, den volgenden dag, de prins van Hohenlohe, met een gedeelte der Oostenrijksche magt, op de hoogten van Cantain aankwam, bespeurde men, dat de Franschen hun legerkamp reeds verlaten hadden, en terug getrokken waren op Arras en Douay, ten gevolge van welken aftogt de prins van Coburg, in het hoofddoel zijner beweging — het leveren van eenen hoofdslag — alsnu teleur gesteld zijnde, zijne stelling bij Herin weder in ging nemen, alleenlijk eene divisie in het ontruimde kamp van Cesar achterlatende.

Ten gevolge der nu mislukt zijnde operatie, besloot de hertog van York de sedert lang voorgenomene belegering van Duinkerken te ondernemen; hij trok daartoe met zijne magt, den 10den Augustus, naar Aubigny au Bac, en den 11den naar Orchie.

Nadat het korps Oostenrijkers, onder den generaal Alvinzi, sterk 10,000 man, benevens dat der Hessen, zich met het korps van den hertog van York vereenigd hadden, rukte, den 15den daaraanvolgenden, het, nu 40,000 hoofden sterke, korps in twee kolommen voorwaarts; de eene links, onder Alvinzi, de tweede onder de onmiddellijke bevelen van het Engelsche legerhoofd, beide zich begevende naar Baisieux; van hier begaven zij zich op Tourcoing, en aldaar rustdag houdende, werd alsnu eerst de slagorde te zamen gesteld. Terwijl deze legermagt zich den 18den op Géluwe bij Menen rigtte, vernam men

(1) Jomini, als voren, tome V. pag. 270.

(2) Waarbij eene ligting van 300,000 man bevolen werd.

(3) Waarbij elk Franschman, op voorstel van den beruchten Barrère, namens het comité du salut public, van 18 tot 25 jaar verplicht was, de wapens voor zijn vaderland op te vatten.

van de zijde van Lincelles een sterk kanonvuur, waartoe het volgende aanleiding had gegeven.

De versterkte stelling van Lincelles, was door twee kolommen Nederlandsche troepen aangevallen, de eene onder het onmiddellijk bevel van den Erfprins *van Oranje*, de tweede onder den prins *van Waldeck*, laatstgemelde zich op Blators rigtende. Na een moorddadig gevecht, werd de stelling te Lincelles door gezegde aanvallers bemagtigd, dan toen de hoofdmagt der Nederlanders hare vroegere stelling hernomen had, slechts twee bataillons te Lincelles achterlatende, rukten de Franschen tegen den middag met overmagt aan, vielen de verschansingen in den rug en versloegen gezegde kleine bezetting, het verloren geschut daarbij terug bekomende.

Zoodra de tijding van deze nederlaag in het Engelsche kamp aankwam, werden twee bataillons der garde afgezonden, om Lincelles te hernemen; welke garde, later door drie regimenten Hessen ondersteund, deze stelling van Lincelles dan ook hernam, niettegenstaande het hevige artillerievuur der Franschen en het buiten gevecht geraken van een groot aantal officieren.

Dan hoe bloedig dit gevecht ook ware, zoo had hetzelfde evenwel weinig of geen invloed op de groote operatiën van dezen oorlog, zooals trouwens wel meestal het geval zal zijn, met éénen in posten-gevechten ont-aarden krijg.

Na het slechten der verschansingen werd de stelling te Lincelles verlaten.

De Franschen hadden terzelfder tijd eene poging gedaan, om de reeds gedeeltelijk ingeslotene vesting Le Quesnoy te ontzetten, doch door de verbondene magt, en wel met name de kurassiers van Nassau en de jagers te paard van *Kinshy*, afgewezen en zelve aangevallen, verloren zij, door eene krachtig uitgevoerde charge, 1000 man aan gevangenen en 12 stukken geschut. *Clairfait* en de prins *van Hohenlohe* trokken vervolgens naar de vesting, en sloten dezelve, onder het behalen van eenige voordeelen, op den 19den Augustus, volkomen in.

De hoofdmagt van den prins *van Coburg* splitste zich daarna in tweeën, zich gedeeltelijk op Le Quesnoy en gedeeltelijk op Maubeuge rigtende.

Het leger van den hertog *van York* verdeelde zich eveneens, op den 20sten Augustus, in twee hoofdkorpsen; het eene, onder den maarschalk *Freytag*, trok op Poperingen en Roesbrugge, en was bestemd om de voorgenomene belegering van Duinkerken te dekken, terwijl het tweede, of eigenlijke belegerings-korps, zich over Yperen naar het kamp van Everdingen begaf. De maarschalk *Freytag* verdreef, onder het toebrengen van een aanmerkelijk verlies, de Franschen op den 21sten Augustus uit de stelling van Oostkappel, terwijl het belegerings-korps

zich over Oostmale naar Veurne (of Furne) begaf, en zich aldaar, front naar Duinkerken makende, legerde.

Het oorspronkelijke doel van den hertog *van York* was, om in de voornoemde stelling te verblijven, tot dat hem, door de verwachte Engelsche vloot, het voor de beoogde operatie benoodigde belegerings-geschut zoude zijn aangevoerd. Inmiddels geraakte hij in den waan, dat de te Gyvel de gelegerde Fransche korpsen zich in beweging stelden, en besloot derhalve eene poging aan te wenden, om aan dezen den terugtogt af te snijden. Hierin slaagde de Engelsche generaal evenwel niet, naardien reeds den 23sten voornoemd kamp door de Franschen verlaten was, den terugtogt op de bedreigde vesting nemende. Alsnu besloot de hertog *van York*, om, ook zonder belegerings-geschut te kunnen aanwenden, eene poging te doen, tot het bemagtigen van Duinkerken. De vesting werd opge-eischt, doch gaf een weigerend antwoord. Welligt op de weinige toerusting van Duinkerken steunende, werden daarop de loopgraven geopend, in welke, nadat de Engelschen, den 24sten Augustus, het dorp Rosendaal vermeesterd hadden — hetwelk zij zich evenwel door een' uitval der Franschen ook wederom zagen ontweldigen — in het begin van September, batterijen werden aangelegd, die met het voorhanden zijnde scheeps-geschut zouden bewapend worden. Het was op den 5den September, toen dezen nog niet voltooid waren, dat men de tijding kreeg van den aantogt eener sterke Fransche legermagt, onder den generaal *Houchard*, welke bestemd was, om het, eigenlijk nog niet ondernomene beleg, te doen opbreken. Den dag na dit berigt werd de generaal *Cogenhausen* met zijn onderhebbend korps naar Veurne gezonden, ten einde het observatie-leger des noodig te ondersteunen.

De laatstgemelde beweging van den Franschen generaal *Houchard* had zich volgenderwijze toegedragen: de verbondene legers, zoo als vermeld is, zich in verspreide magt gesplitst hebbende, en daarenboven ook, door het toen plaats vindende vertrek der Pruisische troepen uit Vlaanderen naar den Elzas (1), nog meer verzwakt zijnde, besloot het toenmalig Fransch bestuur, om aan den generaal *Houchard* de uitvoering van een hoofdtreffen op te dragen. De Fransche legers ontvingen al dadelijk in

(1) De pruisische hulptroepen, onder het bevel van den luitenant generaal *von Knobbelsdorf*, braken den 21 Augustus uit hunne stellingen bij en om Civaing op, ten einde hunne nieuwe bestemming naar den Elsas te volgen. De door hen verlatene plaatsen werden daarna bezet door de Nederlandsche troepen onder Prins *Frederik van Oranje Nassau*, ten getalle van 6 Eskadrons en 6 Bataillons. De operatiën, der Franschen later te melden, tegen het Nederlandsche leger, werden door de grootere uitbreiding, welke hetzelfde alom bekomen had, vrij wat gemakkelijker.

hunne stellingen van Cassel, Camp de la Madelaine en bij Maubeuge aanzienlijke versterkingen; het eerstgemelde, waarvan *Houchard* het opperbevel op zich nam, werd gebragt op 40 à 45,000 man. Met oogmerk, om het Engelsche leger op te zoeken, zoo mogelijk te verslaan en daardoor het beleg van Duinkerken te doen opbreken, zette zich *Houchard*, op den 6den September, in beweging. (1)

Het door de Franschen opgezochte observatie-leger, sterk 20,000 man, bevond zich achter de Yser bij Bambek; ter bereiking van het voorgestelde oogmerk, werden hoofdzakelijk de navolgende bewegingen door *Houchard* uitgevoerd:

De vesting Yperen, bij de tegenwoordige operatie, eene gewichtige flank-positie uitmakende, moest door een afgezonden korps in bedwang gehouden worden, ten einde alle gemeenschap tusschen het Engelsche leger en het korps onder den Erfprins *van Oranje* af te snijden. Ten einde even zoo verzekerd te zijn, dat door den hertog *van Coburg* geene hulptroepen aan de Engelschen gezonden konden worden, was er bevel gegeven, om tusschen Douay en Maubeuge, van den 7den op den 8sten September, verschillende schijn-aanvallen uit te voeren. De voorhoede der Franschen, (Plaat 4 *van het overzicht*) onder den generaal *Hedouville*, sterk 9,000 man ligte troepen, waaronder 1500 man kavallerie, zoude, van Steenvoorde uitgaande, op Poperingen rukken, en bij Roesbrugge trachten over de Yser te komen; 3000 jagers, meestal uit de omstreken afkomstig, onder den kolonel *van Damme*, mede tot gezegde voorhoede behoorende, ontvingen den last zich van Steenvoorde op Reningels te begeven, de Engelschen van daar te verdrijven en dusdoende den doortogt voor den regtervleugel (d. e) gemakkelijk te maken, daarna op Poperingen te rukken en zich met de voorhoede te vereenigen. De gezegde regtervleugel (d. e), sterk 6000 man, waarvan 500 kavallerie, zoude uit het kamp van Bailleul op Reningels trekken, nadat namelijk evengenoemde jagers deze plaats van den vijand bevrijd hadden, vervolgens regts af op Yperen zich begeven en alle gemeenschap

(1) *Gay de Vernon* zegt, dat het eerste ontwerp door *Houchard* voorgesteld, zoude hebben ingehouden, de voorposten bij Menen aan te vallen, zich van deze slecht versterkte plaats meester te maken en vervolgens uit Menen, Tourcoing en Rijsel zoo snel mogelijk op Veurne te rukken, ten einde het Engelsche leger alzoo in den rug te nemen en als ware het aan de zee aan te sluiten. *Houchard* zoude zijn lager ook achter de Calme en Duinkerken hebben kunnen brengen, om dusdoende het vijandelijk belegerings-korps, na zijne vereeniging met de bezetting der vesting, in de duinen aan te vallen; aan het nu te vermelden en uitgevoerde ontwerp werd evenwel de voorkeur gegeven, als meer overeenkomende met de bijzondere gesteldheid van het Fransche leger.

tusschen deze plaats en Poperingen afsnijden; deze vleugel had ook in last, om zoo mogelijk Yperen bij verrassing te bemagtigen. De linkervleugel van *Houchard*, (f. g), sterk en zamengesteld als laststgenoemde, ontving de opdracht, om den eersten dag eenen schijn-aanval op Wormhout te doen, en deze plaats den daarop volgenden dag te bemagtigen. De generaal *Le Clair*, die een korps van 4000 man onder zich had, en eene verdedigende stelling (h. h h) achter de Calme had ingenomen, had in last, om uit deze stelling voorwaarts te rukken, zoodra de gemeenschap hersteld zoude zijn, en daarna over Bergues op Hondshoten te trekken, zoodra hij bespeurde, dat men aldaar in een hoofdtreffen was. De hoofdmagt eindelijk (b, b, b), onder den generaal *Jourdan*, was sterk 18,000 man; dezelve bestond uit twee divisien en eene bijzondere voorhoede (c), sterk 3000 man, onder den generaal *Collaud*; dezelve zoude van Cassel naar Houtkerken rukken, om alle vijandelijke magt van den regter Yser-oever te verdrijven, en den overtocht van deze rivier zoo kloek mogelijk te bewerkstelligen.

Ingevolge de gegevene voorschriften, rukten de Fransche kolommen allen op den 6den vroegtijdig voorwaarts, en hadden de bewegingen, wat de hoofdzaak aangaat, ook luidens de gegevene bevelen plaats. De magt, welke zich in Houtkerken bevond (i, i, i), Engelschen en Nederlanders, trok, nadat de Franschen (k) dit dorp vermeersterd hadden, op Herzele (l), terwijl de zich in eerstgenoemd dorp bevindende Oostenrijksche troepen op Yperen terugtrokken. De Franschen, die eigenlijk op Roesbrugge moesten gaan, rigtten zich, uit vrees van door evengenoemde Engelschen en Nederlanders in de flank en rug gevallen te zullen worden, op Herzele (m), namen dit dorp, hetwelk daarna evenwel tweemaal hernomen werd. Bambek, op hetwelk de Engelschen zich den 7den terugtrokken, werd, na eene dappere verdediging, insgelijks door de Franschen overmeesterd.

De generaal *Hedouville* met de groote voorhoede (a, a) gelijktijdig de Yser bij Roesbrugge overgetrokken zijnde, en zich daarna op Oostkappel begevende, met oogmerk om zich alhier in verbinding te stellen met het vroeger vermelde gedeelte der Fransche magt, rukte daarna op Rexpoede (n en o), welk dorp stormenderhand werd ingenomen. In den nacht ondertusschen deden de Engelschen eenen aanval op hetzelfde, hernamen Rexpoede, en trokken de Franschen op Bambek terug; daarna ook de Yser tusschen Houtkerken en Herzele overgetrokken zijnde, werd door de laatstgemelde, tusschen deze twee dorpen, post gevat (p, q).

De vroeger vermelde beweging op Yperen, welke op den 7den had moeten plaats vinden, was door een mis-

verstand achterwege gebleven; desniettenstaande werd later nog gelast, dezelve zoo spoedig mogelijk uit te voeren.

Ten gevolge van de gedeeltelijk mislukte bewegingen van den eersten dag, besloot de generaal *Houchard*, den daaraanvolgenden, nogmaals den Yser bij Bamбек over te trekken en zich op Hondschoten te rigten, welke plaats door hem, als sleutel van de belegerings-operatie van Duinkerken, beschouwd werd; door het bezit van Hondschoten zouden de Franschen de Engelschen noodzaken, zich van voor deze vesting terug te trekken.

De voorhoede (q) der hoofdmagt, onder *Collaud*, begaf zich dan ook over Roesbrugge op Hondschoten, terwijl de hoofdmagt zelve (p), onder *Jourdan*, door op evengenoemde plaats de Yser over te trekken, insgelijks op Hondschoten zoude aanrukken; Bergues was inmiddels door het korps onder den generaal *Le Clair* in bezit genomen.

Hondschoten was vrij goed verschanst, en verdedigd door 11 à 12,000 man, die de vorige dagen uit hunne toenmalige stellingen derwaarts waren getrokken, na versterkt te zijn door 6000 man Hanoveranen, onder den generaal *Cogenhausen*, door den hertog *van York* ter ondersteuning afgezonden; de aldaar zijnde artillerie bestond uit 20 vuurmonden.

De stelling van Hondschoten was zoodanig, dat de terugtocht uit dezelve nimmer aan de Engelschen konde worden afgesneden, eensdeels door den aard van het omringende terrein, en ten andere door de keuze der aldaar opgeworpene verschanzingen. Door het gebrek ondertuschen aan naar buiten uitgestelde posten, waren de Franschen in staat de geheele Engelsche stelling te verkennen; zij begonnen dan ook de hoofd-batterij dezer laatsten te beschieten, en wel met een gewenscht gevolg. De Fransche infanterie, zich daarna tot den aanval in kolonne samenstellende, rukte tegen de alsnu buiten de retranchementen gekomen zijnde Engelsche magt aan, welke, eerst na een bloedig gevecht van twee uren, terug week. Desniettemin was de stand der zaken voor de Franschen zeer hagchelijk, alzoo verscheidene hunner generaals, en daaronder *Jourdan*, buiten gevecht gesteld waren; eene juist van pas uitgevoerde aanval van den linkervleugel, onder den generaal *Le Clair*, gaf aan denzelfden eene voor hen gunstiger wending. De algemeene aanval werd daarop besloten en dezelve was nog niet ten uitvoer gebracht, toen men reeds ontwaarde, dat de Engelschen zich tot den terugtocht gereed maakten en deze ook werkelijk en in goede orde, uitvoerden (t, t), ten gevolge waarvan Hondschoten door de Franschen bemagtigd en het belegerings-korps (u, u, u,) van voor Duinkerken oprak. Het laatstgemelde rigtte zich op het kanaal van Veurne op Loo, al-

waar hetzelfde in den nacht van den 8sten op den 9den aankwam (r). De bezetting van Duinkerken nam daarna de stelling (s, s) in. Het verlies der Engelschen, in deze gevechten en ten gevolge van dezelve, bedroeg 6000 man buiten gevecht, al het op de plaats zijnde belegeringsmaterieel, benevens drie vaandels, terwijl, volgens de opgave van *Gay de Vernon* (1), het verlies der Franschen slechts 1500 man zoude bedragen hebben.

Aldus eindigde het beleg van Duinkerken, uit een geheel *mercantil* oogmerk ondernomen, en waarbij door den hertog *van York* zoo zeer alle regelen der krijgskunst uit het oog verloren waren, dat gewis de geheele ondergang van het Engelsche leger daarvan het gevolg had kunnen zijn. Voor de Franschen was de behaalde overwinning des te gewigtiger, alzoo de sedert lang gemiste zedelijke krachten hunner legers, hierdoor wederom die sterkte verkreeg, welke zij sedert den terugtocht uit België verloren hadden, en zij alsnu ook mogten hopen, dat de behaalde voordeelen voor hen de eerstelingen zouden zijn, van weldra volgende en te plukken zegepalmen.

APHORISTISCHE DENKBEELDEN

VAN EENEN OUDEN LUITENANT, OVER HET NUTTIG
BESTEDEN VAN DEN JAARLIJKSCHEN EXERCITIE-
TIJD, BIJ DE INFANTERIE. (*)

« Dem Manne komt es zu, eine
Meinung für sich zu haben. »

Het past voorzeker aan geen' officier, om, ongeroepen, de vijl der kritiek te beproeven op reeds gewettigde inrigtingen

(1) De gezegde opgaaf, volgens *Gay de Vernon*, en meerdere andere van Franschen oorsprong, schijnt vrij wat overdreven, althans in het *Neues Militairisches Journal*, 1ste Band, vindt men dat het geheele verlies der verbondene legers, hier bedoeld, slechts 2150 man bedragen heeft. De van hunne zijde te Hondschoten zich bevindende troepen, zouden even zoo niet meer dan 6000 hoofden sterk zijn geweest. Waarschijnlijk zal de middeleg hier wel het naast aan de waarheid komen.

(*) Dit artikel vonden wij in een weinig bekend, doch daarom niet minder belangrijk tijdschrift, getiteld: *Hanoversches Militairisches Journal*. Hoezeer het voor de Hanoversche infanterie geschreven is, vermeenden wij daarin eenige nuttige wenken te vinden, nagenoeg van algemeene toepassing; uit dien hoofde en om eene afwisseling van ernstiger denkbeelden te geven, hebben wij gemeend, onze lezers, met het overnemen van dit artikel genoegen te doen, terwijl wij, zoo veel mogelijk, de nu en dan luimige kritiek van den *ouden luitenant* gezocht hebben te behouden.

De Redactie.

bij het leger. Het uiten van meeningen, over technische of wetenschappelijke onderwerpen, vrij van alle aanmatiging, zonder stoffelijke of persoonlijke toespelingen, en in algemeene bewoordingen opgesteld, kan echter, ten hoogste door dezulken kwalijk worden opgenomen, die ten allen tijde, door eene beklagenswaardige kortzichtigheid, hunne bekrompene overtuiging geheel aan de omstandigheden onderwerpen, haar met de waarheid verwisselen, en deze voor gene aannemen.

Onder het beschermend schild dezer geloofsbelijdenis, waagt de inzender het, voor de eerste maal, zijne denkbeelden openlijk te uiten, en gelooft hij, door het bovengestelde motto, zoo wat het standpunt te hebben aangeduid, waarop dit letterkundig proefschot moet worden beoordeeld.

Naar des heeren majoor *von Brandt's* gevoelens, zouden nieuwe denkbeelden zelden fortuin maken, vooral dan niet, wanneer zij afkomstig zijn van lieden, die het criterium der wijsheid op den rokkraag noch op de schouders dragen. Dit waarheid zijnde, dan blijft er voor iemand, als de schrijver dezes, die slechts eene zeer bescheidene plaats in de linie inneemt, met de daad niet veel meer over, dan eenigen lof in te oogsten over den moed, waarmede hij zijn ondergeschikt schild tegen het grof geschut der polemiek gekeerd houdt. Ter zake!

Eene der wezenlijke voordeelen, welke zijn voortgesproten uit de nieuwe organisatie der Hanoversche infanterie, is ontzeggelijk de inrigting, waarbij voor het vervolg eene tijdruimte van vijf maanden bepaald wordt, tusschen de inlijving van het jaarlijksche contingent rekruten, en de oproeping der verlofgangers (voor den gewonen jaarlijkschen exercitie-tijd van vier weken), terwijl vroeger die tijdruimte slechts eene maand bedroeg.

Bij het vorige stelsel was het ook niet mogelijk, zoo als nu het geval kan zijn, uit den jaarlijkschen exercitie-tijd de uitkomsten van het behaalde nut, of de gekenmerkte vorderingen, met betrekking tot de eigenlijke krijgskundige vorming van het leger, af te leiden. Vroeger bestond, in het tijdvak bestemd voor de oefeningen in de bataillons- en regiments-school, het 6de gedeelte der manschappen uit rekruten, die, in het gunstigste geval, slechts 32 dagen geëxerceerd hadden; en zelden konden de kommanderende officieren, in de voor deze oefeningen bepaalde maand Junij, voor de wapen-oefeningen, van een ander terrein gebruik maken, dan de eenmaal voor vast aangewezen, doorgaans zeer gelijke exercitie-plaats. Doch wanneer men nu en in het vervolg tot de bataillons- en linie-oefeningen overgaat, dan is het graan van het land, en weide en veld kunnen vrijelijk zonder nadeel betreden worden; terwijl den chefs eene grootere speelruimte wordt aangeboden, om hunne ondergeschikten het natuurlijkste en getrouwste beeld van het eigenlijke oorlogs-leven, voor te houden.

Gedurende de vijf bovenbedoelde maanden, hebben de kompagnien niet alleen toereikenden tijd gehad, om de eerste vorming der jonge manschappen stelselmatig te doen afloopen, maar zullen zelfs, bij eenige praktische oefeningen in het ti-

railleren; en, na eenig genoten theoretisch onderwijs in de velddienst, genoegzaam voorbereid zijn, om met vrucht aan de oefeningen van eene hoogere orde te kunnen deel nemen.

Schrijver dezes rangschikt onder de laatstgenoemde oefeningen: marschen in de nabijheid van den (veronderstelden of aangewezen) vijand, met de daarbij in acht te nemen veiligheids-maatregelen — ontmoetingen met den vijand — veldontdekkingen, alarmeringen, fourageringen, voorts het uitzetten van eene keten van voorposten, waarbij alle soorten van patrouillering en signalen, even als het geheele innerlijke mechanismus der velddienst kan worden toegepast; het bezetten, aanvallen en verdedigen van dorpen, bosschen, bruggen, engten, enz., den aanval en de verdediging van stroom-overgangen; en waar de plaatselijke gesteldheid zulks veroorlooft, den overgang zelve — het aanleggen van veld-versterkingen, derzelve aanval en verdediging — in het kort, alles wat het gebied der oorlogskunst bevat, en daarbij, ten aanzien der uitvoering, de middelen aan de hand geven, voor zoo verre plaats en gelegenheid zulks veroorloven.

Zijn de verlofgangers weder opgekomen, dan zijn slechts weinige dagen reeds voldoende, om hen de gedeeltelijke verlorene vaardigheid, in de behandeling hunner wapenen, weder te geven, en eene goede houding en onbewegelijkheid in de gelederen te verschaffen. Een werkzaam kompagnie-chef zal zelden meer dan 10 of 12 dagen behoeven, om eene kompagnie, die uit zulke elementen bestaat, tot alle bataillons-evolutiën volkomen voor te bereiden.

Voor de oefeningen met geslotene bataillons, worden echter meerdere dagen gevorderd, vooral om de onvermijdelijke verwikkelingen, welke bij de vorming en beweging der quarrés ontstaan. De schrijver is van het gewigt van dezen taktischen vorm te zeer doordrongen, dan dat hij het verwijt op zich zoude willen laden, alsof hij, door voor de bovengenoemde bataillons-oefeningen slechts weinige dagen te bepalen, had willen te kennen geven, dat men, bij de vorming en beweging der quarrés, slechts vlugtig over deze manoeuvres zoude behoeven heen te loopen. Wellicht zal men hiertegen aanvoeren, dat ook de overige evolutiën tijd van aanwending vereischen; hoeveel tijd zal er dan voor de quarrés overblijven?

De kompagnie-school houdt, alhoewel op eenen kleineren maatstaf, meest alle de manoeuvres van de bataillon-school in; derzelve evolutiën bevatten alzoo, de quarrés uitgenomen, weinig nieuws, en daarom kan, bij deze oefeningen, aan de laatstgenoemde manoeuvre al die aandacht en opmerkzaamheid gewijd worden, waarop derzelve technisch gewigt aanspraak maakt. Een toevallig verongelukte opmarsch, of een slecht uitvallend deploijement, zijn wel geene verschijnselen, waarop het oog van den tacticus met welgevallen rust; doch zulke ongevallen, zelfs hadden zij ook in het gezicht van den vijand plaats, kunnen nimmer, in hunne regtstreeksche gevolgen, het verderf van het geheel na zich slepen.

Geheel anders draagt het zich toe, bij de vorming van de quarrés. Bedaardheid, orde en regelmatigheid, zelfs eene ze-

kere werktuigelijke vaardigheid, bij de uitvoering dezer manoeuvre, zijn grondbepalingen, waarop derzelver kracht van wederstand berust; wanorde en overijling bij de vorming van een quarré, zelfs bij de kleinste onder-afdelingen, kunnen zeer ligtelijk der aanstuwende kavallerie eene natuurlijke bres aanbieden, die gemakkelijk te plukken lauweren verschaft.

Zoodra een chef de overtuiging heeft, dat zijn bataillon in de uitvoering der voorgeschrevene evolutiën genoegzame vaardigheid verkregen heeft, dan is het tijd, dat hij — *nil actum reputans, si quid agendum superest* — de grēzen der lagere taktiek overschreidt, om, ten minste in de 5 of 6 laatste dagen van den exercitie-tijd, niets anders te doen uitvoeren dan 't geen in den oorlog, die onze eigenlijke en hoogste bestemming uitmaakt, wezenlijk kan aangewend of uitgevoerd worden.

Van de exercitieplaats, in de nabijheid der kazernen, wordt nu afscheid genomen, om van tijd tot tijd eenige uren verder, onder taktische benutting van *heen- en terug-marschen*, een terrein op te zoeken, welks gesteldheid afwisseling genoeg aanbiedt, om daarop de beide gevechts-verhoudingen, namelijk die van aanval of verdediging, te kunnen uitvoeren. Daarbij kunnen, wanneer de plaatselijke gesteldheid van het terrein daartoe gelegenheid geeft, harceleringen, schijn-aanvallen, aanvallen van kavallerie in massa, en oefeningen in het vooruit- en teruggaan met quarrés, beproefd worden.

Wanneer men met dit soort van oefeningen in het groot begint, dan dienen deze vooraf bepaald, omschreven, en zoowel aan de kommanderende als mindere officieren worden medegedeeld. Later dienen er echter bijzondere afdelingen bestemd te worden, om den vijand voor te stellen. De schrijver houdt het van belang, dat de sterkte dezer afdelingen met de troepen, welke tegen dezelve ageren zullen, in eenige verhouding staan, en door in het oog vallende kenteekens van de laatste onderscheiden worden. *Veronderstellingen* liggen doorgaans buiten het intellectueel bereik van den jongen soldaat, deze verlangen *aanschouwelijkheid!*

Gedurende het laatste tijdvak, moeten de troepen, in volle marsch-tenuue, uitrukken en, bij de oefeningen, het bewilligde aantal exercitie-patronen verschoten worden. Voor den rust-tijd, welke, naar gelang, van de vooraf plaats gehad hebbende bewegingen en den graad van vermoeijenissen, waaraan de troepen zijn blootgesteld geweest, zal het geheele middag-uur kunnen besteed worden. Ook daarbij zal men de gesteldheid van het terrein kunnen benuttigen, om bij afwisseling, eenige voorschriften van het legerings-reglement, te doen nakomen. Wanneer zulke tooneelen door goed weder begunstigd worden, en het bataillons-muzijk het algemeene *déjeuner à la campagne*, met eenige vrolijke en opwekkende muzijkstukken, kruidt, dan zijn zulke tafereelen zeer geschikt over het geheel der oefeningen een waas van gezelligheid te verspreiden, die de oude soldaat ongaarne mist, en die door den denkenden officier niet als doelloos zal beschouwd worden.

De schrijver is intusschen gevat op de aanmerking, dat de

oefeningen, zoo als hij ze voorslaat, betrekkelijk derzelver uitvoerigheid, te zeer van de willekeur der chefs afhangen; dat er halve, zoo niet geheele dagen toe vereischt worden, om ze uit te voeren, en dat ze onnoodiger wijze de krachten en den goeden wil der soldaten zullen afstompen.

Wat het eerste gedeelte dezer aanmerkingen betreft, dit geloof de schrijver reeds door eene vroeger aangehaalde stelling in het algemeen beantwoord te hebben; het tweede is ter zijde te stellen, door de erkende waarheid, dat een bevelvoerder, welke den kortstondigen exercitie-tijd, weet te benuttigen, denzelven niet doelmatiger kan besteden, dan met de technische beschaving zijner ondergeschikten. Wat aangaat het derde punt, zoo weet de schrijver uit eene *langdurige ervaring*, dat de eeuwige *eentoonigheid* alleen de soldaten vermoeit (!) — dat afwisseling leerrijk en gelijktijdig onderhoudend kan zijn — dat onze soldaten krachtvol, met den besten wil bezielde en veel vermoeijenissen kunnen uitstaan, wanneer zij slechts zien, dat de hoogere en mindere officieren, met hen de vermoeijenissen deelen, en dat deze krachtspanningen, met nuttige en vernuftige doeleinden in verband staan. De schrijver heeft op de strijd- en exercitie-plaatsen *in en buiten* Duitschland menigen voetstap staan, doch slechts eenmaal, en dat nog wel in de wittebroods weken van zijne militaire loopbaan, heeft hij moeten beleven, dat eene zoogenaamde *manoeuvre* zijne krachten geheel uitgeput had. Maar toen verkeerde hij onder den invloed van eenen hersenloozen onzin, welke door den zeer weidschen, echter weinig zeggenden, titel van eene »*g r o o t e v e l d m a n o e u v r e*,” in het midden der hondsdagen, in praktijk werd gebragt, en dat nog wel onder de leiding van eenen generaal, die van den oorlog en het oorlogsleven niets anders wist dan dat de menschen daarin een weinig »gechagrineerd” (»*cujonirt*”) worden.

Wanneer de groote militaire oefeningen, onder de leiding van zulke bevelvoerders, ook niet zeer geschikt schijnen, om de geestvermogens der genen te verrijken, die gedoemd zijn, om daarbij eene ondergeschikte rol te spelen, dan bevatten deze toch voor den denkenden beschouwer het negatieve nut, dat hij leert inzien, *hoe de zaak eigenlijk NIET moet worden behandeld*. Zij gelijken dan aan de misvormde paarden in de vee-artsenijschool (of aan de studie voor de verbetering van gebrekkige opstellen), en moeten op dezelfde wijze beschouwd en bestudeerd worden.

Daags te voren kan men (omdat deze oefeningen tot leering moeten dienen) eene korte omschrijving maken, van hetgeen den volgenden dag zal plaats hebben, of voor het minst er het algemeene denkbeeld van opgeven; opdat de officieren, welke over gedetacheerde afdelingen het bevel moeten voeren, zich vooraf met de gesteldheid van het terrein kunnen bekend maken.

Bondigheid, zonder dat de duidelijkheid daardoor afbreuk wordt gedaan, is het hoofdvereischte van den militairen stijl, en alzoo ook een hoofdvereischte voor bovenbedoelde omschrevene beschikkingen. Tot verkrijging van dit vereischte

wordt, benevens eenige schoolkennis, in elk geval, oefening gevorderd.

Wanneer bevelvoerders, tot vermoemens toe, met vragen, en smeeken om inlichtingen worden lastig gevallen, dan is zulks meesttijds het gevolg, dat of degene, die het bevel geeft, of degene waaraan het bevel gerigt is, om zoo te zeggen, geen Hoogduitsch verstaan!

Een schriftelijk bevel, eene order, of een voorschrift moet voor geene andere uitlegging vatbaar zijn, dan voor die, welke door den bevelvoerder bedoeld wordt; laatstgenoemde moet alzoo de kunst verstaan, om zich met zijne lezers op eene wederkeerig verstaanbare hoogte te stellen (*identificeren*) en dit valt dikwerf, met in achtneeming van beknoptheid, niet gemakkelijk.

Een militair opstel moet kort en bondig zijn, dewijl, in het bijzonder in den oorlog, de tijd kostbaar is, en deze mag in het werkdadig oorlogsleven, *niet met oel lezen en schrijven verspild worden*. In eene te lang gerekte order of voorschrift gaat de aanschouwelijkheid verloren, en deze blijft toch in beiden de hoofdzaak.

Suwarow's stijl, zijne styraalbe was, wel is waar, niet zeer geschikt om aan zijne onderbevelvoerders een klaar denkbeeld van hunne rollen te geven; doch wat zijne voorschriften te min inhielden, vergoedde een onovertreffelijke moed, en doelkoene aanwending zijner strijdkrachten.

Napoleon's leger-orders, beschikkingen en voorschriften voor een gevecht, schitteren door duidelijkheid en beknoptheid als sterren van de eerste grootte. Zijne eigenhandig geschrevene beschikking, voor den slag der Moskowa bestond uit 26 regelen, en strekt dengenen, die ze had opgesteld, dengenen die ze begrepen en die ze uitgevoerd hadden, tot even veel eer.

De gevechts-beschikkingen van den hertog van *Wellington* sluiten zich in vele opzichten aan den laatstgenoemden op eene waardige wijze aan.

Na deze episoden (een onkruid, dat zoo welig op den vlakken bodem der aphorismen woekert) keert de schrijver tot het hoofdonderwerp van dit opstel weder.

Het is reeds vroeger gezegd, dat de schrijver het aanleggen van veldverschansingen, derzelver aanval en verdediging, onder zaken telt, in welke de soldaat, gedurende de jaarlijksche exercitie-tijd, moet geoefend worden. Deze vordering is niet zoo overdreven, als het zich op het eerste gezigt laat aanzien; alleen de vrienden van rust in de militaire hiërarchie, zullen ze geheel paradox vinden.

Troepen, die voor het eerst in het aangezicht des vijands moeten leeren, op welke wijze eene veld-versterking opgeworpen, aangevallen of verdedigd wordt, die in het werkzame bereik van het vijandelijk geschut, het eerste onderrigt moeten ontvangen, op welke wijze men zich zoo snel mogelijk tegen deszelfs verstorende werking dekt, zullen een meer dan bloedig leergeld te betalen hebben. Hij, die deze stelling zoude willen bestrijden, of aan derzelver waarheid nog twijfelt, neme dan het dagboek der belegeringen in Spanje, van den Engelschen luitenant-kolonel *Jones*, in de hand, en hij zal met droef-

heid tot de overtuiging komen, dat juist de braafste troepen de grootste verliezen te lijden hebben, wanneer zij in omstandigheden komen, waarbij persoonlijke dapperheid onvermogen is, om het gebrek aan ervaring te vergoeden.

Ieder bataillon van ons leger heeft officieren aan te wijzen, die, of door vroegere ervaring, door eigen leering, of door hunne studie op de militaire school, bekwaam zijn, om eene veld-versterking te traceren, of het opzigt over derzelver bouw te kunnen voeren.

Bovendien wordt er voor den opbouw van eene eenvoudige *redan*, *flèche*, of *redoute* voor 200 man bezetting, noch veel tijd, noch veel gereedschappen, noch veel arbeiders vereischt. Werken van dien aard, zoude men, om het aflossen der arbeiders gemakkelijk te maken, op de plaatsen kunnen aanleggen, die voor de gewone oefeningen bestemd zijn. Niemand zal daarbij verlangen, dat zulk eene *flèche* of *redoute* met al den zwier eener fortificatie-etiquette worde voleindigd; zij behoeft niet bekleed, slechts oppervlakkig glad afgesneden, en derzelver keel hoogstens slechts door eenen dwarswal (*traverse*) gesloten te worden. De prins *de Ligne* geeft voor, dat men dikwerf bij zaken van gewigt zich met *des à peu-près* moet vergenoegen, en deze liberale grondstelling mag dan ook in het onderhavige geval in aanmerking genomen worden.

Onder de vrome wenschen van den schrijver dezès opstels behoort nog, dat bij garnizoenen, welker topographische ligging het toelaten, ook de overgangen over rivieren of wateren, in den *cyclus* (cirkel) der militaire oefeningen worden opgenomen.

Dat het zijne nuttigheid heeft, in het bataillon manschappen te hebben, die zwemmen kunnen, wordt sedert lang door niemand bestreden. Dat er echter gevallen kunnen voorkomen, waarbij soldaten, die eene boot of grooter vaartuig weten voort te bewegen en te besturen, nog gewigtiger diensten kunnen bewijzen, dit schijnt reeds meer problematiek te zijn.

Een gedetacheerd bataillon komt in vijandelijk land, aan eene rivier, kanaal of stroom, welke men moet overtrekken. De brug is vernield, of er is er geene voorhanden. De pontons zijn verre terug, doch aan den tegenovergestelden oever liggen eenige vaartuigen. Op den goeden wil der eigenaars valt niet te rekenen, wanneer men hen niet toevallig den drang der omstandigheden en het verlangen, dat men koestert, door eenige stukken geschut kan begrijpelijk maken. Een van de zwemmers zal derhalve, voor eene goede belooning, eerst een der vaartuigen moeten overhalen, en dan zullen degenen, die roeijen, varen en besturen kunnen, met de andere vaartuigen het overige moeten bezorgen, als slechts eerst eenige bewapende manschappen aan den tegenovergestelden oever zijn overgebracht. Met geene grootere hulpmiddelen ging, in den veldtogt van 1809, een Duitsch jager-bataillon bij Ling en Urfarn, als ook later bij het klooster Moelk, over den Donau.

Geringe middelen in de hand van ervarene krijgslieden hebben, zoo als de krijgsgeschiedenis leert, dikwerf gewigtige uitkomsten opgeleverd. Zoo benuttigde o. a. een Fransch batail-

lon eenige ledige tonnen, de deur eener schuur en een klokken-touw, om er eene soort van gierbrug van te vormen, zelve zich daarmede over den Necker, en ontging alzoo eene onvermijdelijke gevangenschap.

De schrijver is niet zoo excentrisch, om hiermede op de inrigting van zwem- en stuurmans-scholen voor de infanterie te willen zinspelen. Hij wil slechts in het algemeen hiermede zeggen, dat een chef, reeds in vreedstijd, zijn bataillon den hoogst mogelijken graad van zelfstandigheid moet trachten te geven; dewijl hij dikwerf in den loop van eenen veldtogt in omstandigheden kan komen, dat hij, afgezonderd van de overige troepen, moet handelen, als wanneer hij alleen met de uitkomsten, van hetgeen hij zelf gewrocht heeft, zal moeten werken.

Het is voorzeker eene overbeerlijke inrigting, dat thans alle de bataillons, van de meeste hedendaagsche legers, voorzien zijn van een zeker aantal technische soldaten, die, met houweelen, bijlen, zagen, schuppen, enz. uitgerust zijnde, onder de benaming van sappeurs, pionniers, enz., aan derzelver hoofd marcheren. Zij worden uit de sterkste manschappen, die eenig handwerk, daarop betrekkelijk, verstaan, gekozen. Het doel, dat men met hen voor heeft, wordt genoegzaam aangeduid door den aard hunner uitrusting. Zij staan onder eenen eigenen aanvoerder of geleider, en worden in eene marcherende brigade, onder het bevel van eenen officier, vereenigd.

Nog niet genoeg waarde heeft men gehecht aan de diensten, welke deze arbeiders kunnen bewijzen. De technische ervaring, welke deze lieden uit hunne burgerlijke betrekking medebrengen, is echter niet toereikende voor hunne militaire bestemming. Men kan een zeer goed timmerman of schrijnwerker zijn, zonder juist daarom dadelijk te begrijpen, op welke wijze eene faehine-worst, of op welke wijze eene palissade of een Spaansche ruiter, vervaardigd wordt. Wanneer men overeengekomen is, te bepalen, welke (na de gewone krijgservaring) diensten deze soort van troepen in den oorlog zal moeten kunnen bewijzen, dan levert de wijze, hoe zij daartoe moet worden voorbereid, geene zwaarigheden. Men behoeft geen' bouwkundige of ingenieur te zijn, om als onderwijzer der pionniers of sappeurs (of hoe men ze noemen wil) op te kunnen treden. Het gebruik maken van de bataillons boekverzameling, de ondervinding van oudere kameraden, de overtuiging van het eventuele nut, dat zulks kan aanbrengeu, en de aanmoediging van de chefs, zullen gewis de meeste aanleiding geven, om zeer spoedig tot de kennis te komen, hoe of b. v. eene fascine gewrongen, verankerd, palissaden of spaansche ruiters vervaardigd, hoe een schip-, schraag-, gier-, draai-, vlot- of loopbrug geslagen, eene verhakking gemaakt, en eindelijk een huis of muur gecreneleerd wordt, enz. Verder hangt het van het doorzigt van den chef af, op welke wijze men het praktische onderrigt in dit alles zal beginnen en indeelen, van den ijver der onderwijzers en de omstandigheden, waarin men verkeert.

Ook het schijfschieten mag niet vergeten worden; men oefene vooral degenen die reeds eenige vaardigheid in het treffen van

voorwerpen aan den dag hebben gelegd. Doch ook hierbij moet men de grenzen der eeuwigdurende eentoonigheid achter zich laten; want hij waarin men de gewoonte om altijd op een en hetzelfde voorwerp, op een en denzelfden afstand en op een vlak horizontaal terrein te vuren, verzelfstandigd heeft, zal als goed- of scherpschutter weinig eer behalen, wanneer hij andere voorwerpen, die zich aan zijn oog onder eenen zekeren hoek voordoen, zal moeten treffen. Wel is waar, berust het treffen overal op dezelfde eenvoudige grondbeginselen der rigting; doch ook hier, even als in veele andere zaken, maakt alleen oefening den meester.

De schijven, welke men gewoonlijk bij de Hanoversche infanterie gebruikt verwennen te zeer het oog der geoefende schutters. Meer aanschouwelijke voorwerpen kieze men voor deze laatste; omtrekken van menschen of paarden zijn daartoe het best geschikt.

Niemand zal zich den roep, van een goed schutter te zijn, hebben kunnen verwerven, zoo hij niet in staat is een beweegbaar voorwerp te treffen. Voor de verdere volmaking der geoefendste schutter neme men alzoo beweegbare of slinger-schijven. (*Pendelscheibe.*)

De nacht-oefeningen moge men insgelijks niet verzuimen, want er zijn menschen, die niet tot zich zelve weten te komen, wanneer zij uit de armen van den slaap geheel onverwachts, op het toneel van het wekdadig handelen verplaatst worden. De schrijver heeft nog zeer onlangs de ervaring opgedaan, dat officieren, wien het noch aan goeden wil, noch aan ervaring ontbrak, niet in staat waren den zin eener duidelijke dispositie te begrijpen, noch zich een denkbeeld te maken van het terrein, waarop zij moesten handelen — om geene andere reden dan dat het nacht was. Wat men nu, onder dergelijke omstandigheden, van ongeoeffende in de lagere graden te wachten heeft, zal geene omschrijving noodig hebben.

In onze tijden voert men, zonder aanzien van persoon of omstandigheden, somtijds ook des nachts den boosaardigen oorlog, en het is daarom noodzakelijk, dat men reeds in vreedstijd, die met regt de school des oorlogs genoemd wordt, door herhaalde oefeningen gedurende den nacht, de troepen gewennen, zich te orienteren, en het ware van het schijnbare te onderscheiden.

Menige nachtelijke aanval, menig schoon wapenfeit, ja menige overwinning met het bloed van vele dapperen gekocht, ging doelloos voorbij, om dat in het beslissende oogenblik eenige onverklaarbare verschijning de takschiesche orde der troepen, zoo verre verloren had doen gaan, dat noch de bevelen, noch vermaningen, noch voorbeelden van zelfopoffering van den kant der bevelvoerders, in staat waren, ze weder in eenen taktischen vorm te vereenigen.

De belegeringen van Badajoz in de jaren 1811 en 1812, als ook die van Colberg, kunnen hierbij als voorbeelden worden aangehaald (*).

(1) Zie daaromtrent Militaire Conversations Lexikon, I. en II. Band; *Riegel* der 7jährige Kampf auf der Pyrenäischen Halbinsel,

Tot slot van dit opstel, bidt de schrijver, voor zijne ongevraagde bemoeijingen, in de hoogere ambtspligten der bevelvoerders, en voor de lastige en vermoeijende oefeningen, waarop hij de aandacht heeft ingeroepen, alle de vereerders van de verkwikkende, zalige, hoog geprezene *gemakkelijkheid*, nederig om vergeving! De vermetelheid voerde de pen niet, ook de lust naar vreemd genot, die van mijne levenlustige kameraden menige ontbering zoude vergen, kwam hierbij niet in het spel, het was alleen de innige overtuiging, dat het *aangename*, in de verschillende phasen van den militairen stand, zich niet altijd met het *nuttige* laat vereenigen. Want zoo als o. Schiller zegt:

» Es ist der Krieg ein roh gewaltsam Handwerk,
» Man kommt nicht aus mit sanften Mitteln.»

KEN U ZELVEN,

OF DE PROEF VAN DEN KRIJGSMOED EN HET EERSTE GEVECHT (*).

In onze, wegens derzelve ware of schijnverlichting, zoo hoog geprezene eeuw, is een kenmerkend streven in het oog vallend, namelijk, een onvermoeid en onophoudelijk trachten, om de uiterste grenzen van kennis en weten te bereiken; nuttige en overbodige, schadelijke en voordeelige kundigheden; kennis van alles, wat met mogelijkheid voor nasporing vatbaar is; menschen- en wereldkennis, deze alle worden met meer of minder gevolg bejaagd, en hoezeer de wijze bij uitstekendheid, reeds in zijnen, veel minder verlichten tijd, voor de wrange vruchten van het te veel weten heeft gewaarschuwd, door de uit eigene ervaring geputte les: dat hij die wetenschap vermeerderd, ook de smert vermeerderd, is de weetzucht zoo ver af van daaraan gehoor te geven, dat, hoe ver zich ook de gezigteinder van het weten heeft uitgebreid; het getal der onderwerpen ook moge toegenomen zijn, het de onverzadelijke graagte en de onleschbaren dorst der weetgierigheid, eer aan derzelve maat en talrijkheid zal ontbreken, dan dat zij hare drift naar deze als voldaan zou aanmerken.

Th. III. Oestreichische Militair Zeitschrift, 1826, 10e Heft. Oeuvres posthumes de *Frédéric le Grand*, en *Retzard*, Karakteristik des 7jährigen Krieges. *Spectator*.

(*) Ook dit opstel moge, even als het onmiddellijk voorgaande, dienen, tot afwisseling en overdenking, voor hen, die de eervolste loopbaan tot de hunne gekozen hebben. De ontwikkeling van denkbeelden, zoo als de bovenstaande, behoort tot den werkkring, welken wij ons zelve hebben voorgeschreven, en die wij daarom met des te meer genoegen in onze kolommen opnemen, naar mate de woelzieke geest des tijds ons de krachten der zedekunde, zelfs te midden van het wapenrumoer, heeft leeren kennen.

De Redactie.

Maar terwijl dit rusteloos voorttijen, in eene bepaalde rigting naar buiten, wordt voortgezet, ziet men dus veelal in dezelfde maat de nader bij ons gelegene verwaarloozen, welke boven alles, onze grootste oplettendheid waardig is; daar zij ons het meeste van nabij aangaat, en, zonder haar, alle andere kennis vruchteloos moet blijven. Het is de waardering der *spreuk*, die de oude wijzen met zoo veel nadruk uitspraken, die zij met *gouden letteren* boven den ingang hunner leerzalen schreven; als ware het beginsel en het zamenstelsel van alle wereld-wijsheid, de grondslag aller kundigheden, in den talisman: *KEN U ZELVEN!* opgesloten en op dezen gevestigd.

Zonderlinge tegenstrijdigheid! Elk is even zeer van de onbetwistbare noodzakelijkheid theoretisch overtuigd; ieder is bewust van de onberekenbare voordeelen, die er van te wachten zijn, en nogtans ziet men praktisch algemeen dezelve verwaarloozen, en in hare plaats naar de kennis van andere en iets anders streven, zonder na te denken, welke nadeelen uit het verzuimen van de eerste, welke geringe voordeelen uit de verkrijging der laatste te wachten zijn.

Aan welke verbijstering mag deze tegenstrijdigheid worden toegeschreven, welke hindernissen zijn het toch, die den regten weg belemmeren, den verkeerden doen inslaan? Dit onderzoek moge, bij de overtuiging van de noodzakelijkheid der zelfkennis, thans ter zijde gesteld blijven, en de plaats inruimen aan het aandringen op hare beoefening voor de zoodanigen, die haar boven al behoeven, als ook aan de middelen en wijze, die deze onschatbare zelfkennis kunnen doen verkrijgen.

Voor elk mensch, voor iederen levensstand is deze kennis van het grootste belang, voor geenen echter onmisbaarder dan voor den krijgsstand, voor den aanstaanden bevelhebber, voor elk die dezen ter aanstaande loopbaan heeft verkozen en vrijwillig ingetreden is. In elke andere betrekking, kan onvolkomene of verwaarloosde zelfkennis schade en nadeel, zoo wel aan zich zelve als aan anderen veroorzaken; zij kan den onwetenden in onaangenaamheden brengen; hem vijandschap en vernedering op den hals halen, hem verarmen en bespottelijk maken; maar de schuld, welke hem opgeladen wordt, wordt alleen bij de regtbank der zedelijkheid en van het openlijke gevoelen beoordeeld en als feilen en misslagen gevonnisd; de zwaarste straf is de schande, die hij grootendeels zelve draagt of de geesel der bespottiging, die den onbedachtzamen treft, welke gewaagd heeft eene taak op zich te nemen, waarvoor zijne onberekende krachten verre niet toereikten. De koopman, zonder genoegzame negotiekennis, wordt door zijne onzinnige speculatiën te gronde gerigt; de onkundige fabrijkant wordt onder den last van zijn te hoog opgetimmerd gebouw bedolven; de handwerker, de kunstenaar, de geleerde, wie hij ook zij,

ondervindt ten zijnen schade, dat zoo hij al niet de moede heeft genomen, om zijne eigene krachten tot zijn beroep te kennen en te raadplegen, het publiek hem wel dra zal aanduiden, dat hij gewogen en te ligt bevonden is; zonder dat echter hem de wet zulks als overtreding, en zijne onkunde ten misdaad zal aanrekenen.

Geheel anders is het met den krijgsstand gelegen, in deze alleen is het verzuim der zelfkennis eene hoofdmisdaad, die aan lijf, leven en eer, met dood, schande en eerloosheid, met onverbiddelijke gestrengheid wordt gestraft. Hij, die in elke andere burgerlijke betrekking, als een nuttig lid der maatschappij, gerust en geacht, zijne standplaats zou hebben bekleed, staat in die als krijgsman bloot, wanneer hij, niet genoeg, zich wegens de vereischten tot deze, in kunnen en weten, heeft getoetst, om gelijk met de grootste misdadigers te eindigen, en met de onuitwischaarste verachting bezoedeld in het stof te dalen, of ten minste, onder den last der eerloosheid een leven weg te kwijnen, waartegen de dood een benijdenswaardig lot, eene weldaad, is te achten; ja, hetgene bijna nog zwaarder weegt, zijn geslacht en naam, de schande ten erfdeel na te laten; en zulks, zonder dat alle andere, zelfs de uitstekendste hoedanigheden en bekwaamheden en vroegere diensten, eenigzins het onverbiddelijke oordeel kunnen lenigen, dat het gemis der eenigste eigenschap: krijgsmoed, der eenigste eigendommelijke bekwaamheid: krijgsgeschiktheid, ten onverschoonlijkste misdaad stempelt.

Hoe vele klemmende redenen bestaan er dus niet, om elk die den eervollen krijgsstand staat te aanvaarden, elk die reeds in dezen is getreden, de behoefte en den omvang van die zelfkennis op het hart te drukken, welke alleen voor eene zoo ontzettende toekomst waarschuwen en waarborgen kan, en de onverhoedsche schipbreuk te vermijden, waaraan het verzuim dezer kennis blootstelt.

Het is geene zedelijke misdaad, het is alleen eene maatschappelijke tekortkoming, die deze ontzettende gevolgen voortbrengt; zij hoopt alleen in zoo verre het schuldgevoel op het hoofd des overtreders, als hij hetzelfde, door onachtzaam nasporen van zijne geest-krachten, zijne ongeschiktheid tot den krijgsstand niet heeft leeren kennen, of de gelegenheid, om zich ter pligtvolvoering door noodige kundigheden te vormen, heeft verzuimd, en vooral, wanneer hij ondanks overtuiging, wegens zijne zedelijke zwakheid, of met verwaarloozing der intellectuele en fysieke krijgs-vereischten, echter waagt, om, zoo ongeschikt en onuitgerust, deze glibberige baan te betreden, welke slechts ten top van roem of ten afgrond van verderf geleidt, terwijl hem nog zoo vele andere, min hagchelijke wegen, open staan.

En treft dan eenen zoodanigen het ongelukkige lot, van

ten zoen-offer der ijzeren krijgswet te moeten vallen, men kan hem als mensch, als zwak mensch, beklagen, niet verontschuldigen; de uitspraak en het vonnis kan zijne straf gering, niet onbillijk noch onregtvaardig, noemen. Verdient in andere overtredingen, de zedelijke grond, de aanleiding en bedoeling, meer dan de wezenlijke of mogelijke gevolgen der daad, in de toepassing der strafwet ten rigtsnoer te verstrekken, hier staan de laatste vooral op den voorgrond, en wijzen medoogenloos alle verschooningen af, die, eere zij onzen menschelijker gestemden tijd, voor de onvrijwillige, door geestverbijstering begane handelingen, de strenge letter der wet, zoo zeer heeft doen verzachten, en menigmaal het zwaard der gerechtigheid heeft teruggehouden.

Geheel anders is het met den vrijwillig aanvaarden krijgsstand gelegen; hij die in dezen treedt, behoort hare waarlijk zware voorwaarden bewust te zijn. Hij heeft het dus alleen zichzelf te wijten, indien hij, tot derzelver volbrenging onbekwaam, hierin te kort schiet, indien hij het vertrouwen te leur, het welzijn van het leger, van den staat, in de waagschaal stelt, en teregt valt hij ten offer voor de krenking dezer belangen, voor de hem aanvertrouwde levens, voor het bloed der staatsburgers, dat zijne flauwhartigheid of onbekwaamheid heeft doen storten.

Van hem, die vrijwillig den krijgsdienst tot zijne aanstaande bestemming heeft gekozen, die zich tot bevelhebber zoekt te verheffen, wordt als onverbreekbare voorwaarde vereischt, het bezit van dien moed, welke hem alle gevaren, aan zijnen stand verbonden, onverschrokken kan doen te gemoet treden, die hem tegen al de ijsselijkheden des oorlogs staalt, en zonder aarzelen elk oogenblik gereed vindt, om in zijne pligtsvolbrenging, den onvermijdelijken dood, boven de minste afwijking van deze, de voorkeur te geven; en nevens deze, de bekwaamheid en kunde, om al de verrigtingen, waartoe hij in zijne betrekking, verplicht kan zijn, in derzelver ruimsten omvang te volbrengen.

Het is het bewustzijn van dit willen, kunnen en weten, waarmede elk krijgsman vervuld moet zijn, om met kalmte in de toekomst te blikken, met de overtuiging van den lauwer- of cipressen-krans eervol te zullen ontvangen, en aan het vaderland, levend of stervende, zich verdienstelijk te hebben gemaakt.

Onverantwoordelijk voor henzelfen, strafbaar voor de maatschappij is hij daarentegen, die door mangel van zelfkennis, zonder bezit van dien moed, die kalmte in den oorlogstorm, den besten weg ten doel volgt, of verstoken van dien gunstigen aanleg, waardoor hij de daartoe noodige bekwaamheden kan verwerven, lichtzinnig, door fakkelglans verlost, zich aan eene tucht durft

wagen, die zonder vasten moed, kennis of het bezit van wel onderscheidende soldaat- en zeemanschap, bij zonschijn en voor den wind, met vermete hand, het roer aangrijpt, en het effene water der stille reede verlaat, om roekeloos en onvoorbereid de hooge zee toetstevenen, zonder aan de orkanen en klippen te denken, die daar wachten, of aan de mogelijkheid van eene schipbreuk, en de zware verantwoording, indien hij al uit dezelve, het vege leven redden mogt.

Ken u zelven! is de pligtregel, die elk steeds voor oogen moet hebben, en die men zich moet herinneren, bij den aanvang van zijnen krijgsloop, bij iedere rangverhooging, die uitgebreider pligten en bekwaamheden oplegt. Deze kennis is de grond tot derzelver verkrijging, in den volsten omvang. Men wane niet, dat zij in de lagere rangen min noodwendig zou zijn; in de groote keten van soldaat tot opperbevelhebber, is iedere, zelfs de kleinste schakel, van gewigt. — De soldaat kan door onkunde, verzuim of lafhartigheid, als schildwacht op eenen gunstigen post, hij kan als voorbeeld van blootheid in den kamp, ten eersten schakel van den ondergangs-ramp van een korps of leger verstreken, zoo wel als een hooger bevelhebber, en daarentegen kan een enkel man, door het ontwikkelen der vereischte hoedanigheden in het beslissend oogenblik, den grond tot de heilrijkste gevolgen voor het leger of den staat leggen.

Geen wonder dus en niet te onregt is het, dat met onverbiddelijke gestrengheid de noodwet wordt toegepast: te zorgen, dat de staat geene schade lijde! opdat afschrikkende voorbeelden weerhouden mogen, om vermetel een krijgsbewind te aanvaarden.

Meermalen zelfs, heeft dit lot zoodanigen getroffen, voor welke omstandigheden en vroegere diensten, het openlijk gevoelen tot deelnemend medelijden stemde, en dat voorzeker hun eene aanspraak op verzachting zou hebben toegekend, zoo niet den ijzeren nooddwang der omstandigheden hun bloed ten schuld-offer had gevorderd, en alleen het medelijden vergund, hen te beklagen, zonder nogtans hen onschuldig te kunnen noemen.

De geschiedenis heeft ons het groot gevolg eener zoodanige strengheid doen zien, om de verlamde krijgstuicht te herstellen, en door de onverbiddelijke volvoering, zonder aanzien van persoon en betrekkingen, het leger met eenen nieuwen geest te bezielen, en nederlagen in zegepraalen te veranderen. Zij leert ons, dat niet door kracht, geweld of overmagt, maar door lafhartigheid der krijgsbenden en de onbekwaamheid der aanvoerders, de eer der legers en volkeren worden bezoedeld, en de staten te gronde gaan.

De Romeinen vertienden (*decimeerden*) hunne flaauwmoedige benden; Grieken en Karthagers deden rampspoed-

dige en onbekwame legerhoofden de nederlagen met den hals boeten; van beiden vinden wij de navolging in de latere geschiedenis. Wallensteins bloedgerigt, over de vlugtende scharen na den slag van *Lutzen*, legde den grond tot latere voordeelen; zooals dat van Peter den Grooten, na den slag van *Golowézina* (1708), zijne zegepraal van *Pultawa* (1709) voorbereidde.

Dus zien wij eene zelfde strengheid tegens de bevelhebbers uitgeoefend. De stadvoogd van Hemert, bewogen, door het gejammer der inwoners, tot eene overgave van *Grave* aan *Parme*, besloot, zonder den uitersten nood af te wachten, zoo als *Mozes Pain* et *Vin*, tot het te vroeg verlaten van zijn' post aan de *Nieuwer-Brugge*, voor de Fransche overmagt onder *Luxemburg* (1672), boette met eer en leven, eene zwakheid van één oogeblik. Maar bovenal treft ons het lot van den Britschen vlootvoogd *John Byng*, welke de vernedering der Britsche vlag, door den verloren zeeslag bij *Mahon* (1756), tegen eene hoogstens gelijke Fransche zeemagt, met zijnen dood moest uitwisschen. Noch de groote diensten van zijnen vader, den admiraal *George Byng*, gedurende bijna 50 jaren lang, door *Gibraltars* verovering gekroond, noch zijne eigene veelvuldige, die hem onder *Brittanjes* beste zee-officieren deed tellen, verhinderde de toepassing der wet, die hem schuldig verklaarde, van niet alles te hebben gedaan, wat hij had kunnen en behooren te doen, en hoezeer hem van alle bloohartigheid en onkunde vrijsprekende, moest hij sterven op het dek van een der schepen die hij zoo vaak ten zege had gevoerd, en werd hij, 14 Maart 1757, dood geschoten!

Dit ontzettend vonnis, bijna voorbeeldeloos in gestrengheid, heeft welligt grootelijks toegebracht om dien geest in de Britsche marine te ontwikkelen, aan welke zij de heerlijke dagen van *Aboukir* en *Trafalgar* heeft te danken; terwijl het bewustzijn van in den laatsten slag beneden het peil van zijne verplichting te zijn gebleven, den Fransche vlootvoogd *Villeneuve*, de voorkeur aan eenen vrijwilligen dood, boven het afwachten van een regtsgeeding, deed geven, zich aldus aan de verantwoordelijkheid onttrekende.

En zou men de onbegrijpelijke krijgs-voordeelen der Franschen, in de eerste tijden van den omwentelingsoorlog, niet grootendeels daaraan kunnen toeschrijven, dat het schrikbewind, deszelfs veldheeren tusschen de overwinning en den moordbijn plaatsende, hun geene andere uitkomst dan in de eerste overliet, en daardoor tot eene zelfbeproeving noopte, die de ijdele eerezucht der onbekwaamheid breidelde, en het talent en moed tot inspanning van alle vermogens aanspoorde.

Zoo heilzaam werkte ook ten allen tijde op den moed van den krijgsman, dat hij, tusschen eer en schande

geklemd, geen ander uitzigt voor oogen heeft, dan roemvolle onderscheiding of strenge straf, naarmate hij de uiterste grenzen van pligtsbetrachting bereikt, of tegen deze is terug gebleven.

Hoe noodlottig daarentegen de verlamming dezer beide hoofd-drijfveren op de krijgseuwigheid werkt, door pligtverzuim en lafhartigheid welig te doen ontkiemen, en de staten met ontzettende snelheid ten ondergang te voeren, leert de geschiedenis, terwijl zij op elk harer bladzijden de waarheid staft: dat oogluiking, omtrent de eerste tekortkoming, eene wijde deur voor derzelve schrikbarende vermenigvuldiging openzet; dat daarentegen een aanvankelijk treffend voorbeeld, dat niemand zich boven de wet verheven kan wanen, de zekerste waarborg hiertegen oplevert.

In de weinige woorden van het strenge voorschrift: om alles te doen wat men kan en behoort te doen, is de geheele omvang van weten en kunnen tot pligtsbetrachting voor den krijgsman bevat, en dan alleen kan hij met zelfvoldoening zich op zijne handelingen verheffen, wanneer hij voor den regterstoel van zijn geweten, even als voor den krijgsraad, met overtuiging beweren kan, hieraan te hebben voldaan.

Deze regel moet dus steeds in gedachten gehouden, ten bestendigen toetssteen gebezigd worden; maar daar weten steeds het kunnen moet voorafgaan, zoo eischt dit de nasporing, in hoe verre men zich, door moed en geest tot den krijgsstand, door bekwaamheid tot den rang, welke men bekleedt, geschikt bevindt.

Het moge bezwaarlijk vallen, bij den krijgsmoed zonder beproeving door het gevaar, de sluimerende kracht juist te waarden; oplettende nasporing levert ons echter aanduidingen, welke voor het practisch doel, dat wij thans voor oogen hebben, voldoende zijn, om hare wijzigingen te onderscheiden, en de middelen tot hare ontwikkeling te leeren kennen.

Zonder ons in eene uitgebreide ontwikkeling van den moed te verliezen, waarover reeds zoo veel is geschreven, en op welke wij welligt eens zullen terugkomen, schijnt ons dat dezelve vooral tweeledig kan onderscheiden worden, in eenen activen en passiven, waarvan de eerste zich door geschiktheid tot den aanval kenmerkt, de andere meer lijdelijk zich tot de verdediging bepaalt. Deze wijzigingen vinden wij meer of min voortredend bij de onderscheidene volkeren, even als bij de enkele menschen, terwijl de vereeniging van beiden de hoedanigheid van dat kleine getal uitmaakt, dat zich als helden boven den gewonen sterveling heeft verheven. Zij waren het die in den hoogsten trap dien moed van twee uren na middernacht bezaten, welke *Napoleon* zegt, bij zoo weinigen te hebben aangetroffen, en welke in de ver-

eeniging van de onverschrokkenste tegenwoordigheid van geest in de plotselingste hagchelijkheden, met het koenste tegenstreven van de gevaarvolste bejegeningen, bestond, waarvan wij als voorbeelden onder anderen Bayard, Gustavus Adolphus, den prins van Parma, Eugénius van Savoyen, Karel XII; en uit onze tijden, Lannes en den onovertroffen Ney kunnen aanvoeren. Het zijn deze, wier dapperheid, in hun temperament gevestigd, ten allen tijde en gelegenheden even luisterrijk schitterde. De andere, waarbij de uiting uit besef van pligtgevoel of afweging van belang en schade, door invloed van den geest, geschiedt, verheft zich nimmer tot de hoogte der eerste, en hangt zoo wel van omstandigheden en van de geeststemming, als van de gesteldheid des ligchaams af; terwijl bij deze de gewoonte en hebbelijkheid den meesten invloed uitoefent. Het is deze, welke uit onverschilligheid vóór en kalmte in de krijgsvoorvallen, die lijdelijke moed voortbrengt, welke het deel van krijgs-ervaren soldaten boven nieuwelingen is. Bij deze schokt de onverwachtheid van eenen toestand, waarvan hun geest hun den omvang niet laat overzien, noch hun de hulpmiddelen aanwijst, de ongewone ijsselijkheden hunner opgewondene verbeelding, en toovert hun schrikbeelden voor, die hun oordeel verbijsteren, doch, bij meerder gewoonheid, bijna geheel verbleken, naarmate hunne aandoenings-physiek meer verstompt, zij dezelve op hunne juiste grootheid hebben leeren schatten. Zoo zien wij, in den loop van eenen veldtocht of eene belegering, dezelfde nieuwelingen, die in het eene gevecht geheel van zinnen verbijsterd en van hun verstand verlaten schenen, onverschillig het fluiten en suizen der kogels verduren.

Behalve de gewoonheid, draagt niets meer bij tot bevestiging van den moed, dan de kennis en het bewustzijn van de eigene kracht en der middelen, om de gevaaren het hoofd te kunnen bieden. Het is dus krijgs- en strijdvaardigheid, waarnaar de krijgsman vooral moet trachten; ligchaams- en wapen-oefeningen van allen aard zijn voor elk behoefte, zoo wel als grondige en wetenschappelijke kennis van al wat betrekking heeft op den krijgsstaat, vooral op den graad, dien men bekleedt of staat te vervullen. Zoo wel als de onstoorbare kalmte op het gelaat des zee-mans bij de woedendste stormen, en de onverschilligheid, waarmede hij het ieder oogenblik dreigende doodsgevaar niet eens schijnt te bemerken, terwijl hij met vaste hand en zekeren blik het scheeps-bestuur juist volbrengt, de vruchten zijn eener lange gewoonte aan de hagchelijkheden en het bewustzijn zijner bekwaamheden om deze te kunnen trotseren, zoo ook zal de jonge krijgsman, hij zij soldaat of bevelvoerder, die met een sterk, ten strijd geoefend ligchaam, door bevljting de kennis heeft verworven van de betrekkingen en omstandigheden, waarin

hij gebragt kan worden, en van de doelmatigste gedragswijze in dezelve, met eene groote maat van zelfvertrouwen in zijne eerste affaire optreden — de eerste indruk der ongewone krijgstoneelen spoediger bij hem uitgewischt worden, en hij weldra die koelbloedigheid en vastberadenheid in gevaren, dien moed in den strijd ontwikkelen, welke op onwrikbare gronden rust.

Te regt stelt de grootste veldheer onzer eeuw, onder de hoofd-eigenschappen van den krijgsman, die van een sterk ligchaam op den voorgrond, en zulks niet alleen uit een stoffelijk, maar ook uit een zedelijk oogpunt. Ondervinding en nasporing bewijzen ontegenzeggelijk het naauw verband in de wederkerige werking van ligchaam en geest, vooral den invloed, dien de gesteldheid van het eerste op den moed uitoefent. Minder wordt de aandoenlijkheid bij een krachtvol ligchaam dan bij een zwak en ontzenuwd geschokt; een gezond, welgevoed, jeugdig ligchaam, is meer geschikt tot moedvolle handelingen, dan een ziekelijk, uitgeput of afgeleefd.

Al wat dus de kracht, behendigheid en strijdbaarheid, door arbeid, oefening en wapengebruik, kan vermeerderen, is, tot bevordering van den krijgsmoed, evenzeer aan te bevelen, als het vermijden van uitspattingen, weelde en vadzigheid, die haar doet verzwakken.

Men make in vrede zichzelf en zijne ondergeschikten gemeenzaam en bekend met die krijgstoneelen, welke door het onverwachte, en vergroot door de opgewonde verbeelding, den nieuweling het sterkste moeten treffen, wijl zij hierdoor tot hunne werkelijke maat en waarde inkrimpen.

Nog wordt een magtige steun tot moed-verheffing in den strijd opgeleverd, door een levendig gevoel van eer, vaderlandsliefde en haat tegen den vijand, terwijl wij hierbij de aankweeking der zedelijke en godsdienstige gevoelens, en de overtuiging van eene wijze lotsbestemming, als het vermogendste middel beschouwen om met onverschrokkenheid den dood te gemoed te treden, en die aandoeningen te overwinnen, welke ieder jong krijgsman bij zijne eerste krijgsontmoeting ondervindt. Hoogst treffende en met zoo veel waarheid vinden wij deze gewaarwordingen geschetst, in het volgende verhaal eener krijgshandeling, uit de eerste veldtogten der verbondenen tegen de Franschen aan den *Rijn*, zoo overeenstemmende met de herinneringen van elk, die de vuurproef reeds lang heeft doorgestaan, dat dezelve onze aandacht heeft bepaald op het gewigt der zelfkennis in betrekking tot krijgsmoed en plicht, en der oorzaken, die op de verkrijging en ontwikkeling derzelve, eenen gunstigen of nadeligen invloed uitoefenen, waarvan wij gelooven, dat de mededeeling niet onbelangrijk zal worden geoordeeld.

Voor den jongen krijgsman is de eerste ontmoeting van

het grootste gewigt, daar zij het tijdstip vormt, waarin hij zichzelf leert kennen; het tijdstip, dat beslist of hij zijn waar beroep heeft gekozen, of hij al dan niet een held zal worden.

Er bestaan wel is waar uitzonderingen. Vele beroemde krijgslieden, zelfs groote veldheeren, zooals bij voorbeeld (1) gedroegen zich in geenen deele zoodanig in hunne eerste affaires, dat de aanstaande held en Napoleons overwinnaar, in hen met eenige waarschijnlijkheid vermoed of vooruit gezien zou hebben kunnen worden; dit zijn echter uitzonderingen, en hij, wien het noodlot met die krijgsdeugd, welke tot de hoogste waardigheden, tot troonen en ten onsterfelijkheid geleidt, heeft begiftigd, spreidt gewoonlijk ook reeds, bij de eerste hem voorkomende gelegenheid, haar ten toon; terwijl hij, die op zijn vijfthende jaar het sissen, fluiten en suizen der kogels niet aangenaam vindt, bezwaarlijk in latere jaren, wezenlijk smaak voor hetzelfde zal verkrijgen — alhoewel menigeen, die betrekkingen en omstandigheden op een standpunt plaatsen, welke andere omstandigheden en betrekkingen hem verhinderden vaarwel te zeggen, zich zoo krachtvol wist te beheerschen, en de tegenkantende natuur te bestrijden, of volgens de soldaten taal, den

(1) Een zeker naderhand hoog beroemd veldheer, wiens naam door alle werelddeelen is weergalmd, betoonde in *Indien*, toen hij als staf-officier eene afdeling tot eene gevaarvolle onderneming zou aanvoeren, zoo veel zwakheid, dat alleen het aanzien van zijnen broeder, die als opper-bevelhebber . . . het leger aanvoerde, de algemeene uiting van minachting, over de meer dan dubbelzinnige betooning van slaauwhartigheid, beteugelen en verhinderen kon, dat ze niet tot eene, zijn krijgsmans noodlottige openlijkheid, uitbrak. En van den hoog vereerden Frederik den Grooten, vinden wij bij den geestvollen *Bärenhorst*, wanneer hij van zijnen eersten geleverden veldslag te *Molwitz* spreekt:

« De vijandelijke ruitery wierp de Pruisische door eene attacke in den galop overhoop — zij namde hierna wat zij onlangs van de Turken had ondervonden — en omreed de slagorde van het voetvolk, zoo vóór als achter; maar dit hield onschuurbaar aan een, vuurde de ruiters van het paard, en vervolgens haar voetvolk neder. Door eenige honderd schreden voorwaarts rukken, werd de vijand verdreven en het slagveld ingenomen. Bij dit gewoel der ruitery was bij Sileziens-terugeischer, de hoop op deszelfs bezit verdwenen. Gaen wonder bij een' nieuweling met dichterlijke verbeeldingskracht! Zoo men wil, zeide hem zijn veldmaarschalk *Schwerin* om zich te verwijderen; hij deed dit en vlugte naar *Oppeln*, waar hem de onbezonne vijandelijke bezetting met gewerschoten afwees. De adjudant van *Maximiliaan van Dessau*, generaal der infanterie, bragt hem eerst den volgenden morgen bij zijn overwinnend leger terug. O *Frederik*, bezwaarlijk was het toen, uw die glorie te voorspellen, die gij nog verwerven, en zoo wel verdienen zoudt, als ooit een eenig veldslag-winner.»

lafaard zoo goed te verbergen, dat hij er wezenlijk genoeg in schijnt te vinden.

Volgens mijn oordeel en dat van andere ervaren krijgslieden, kan dus de eerste affaire als toetssteen der werkelijke roeping eens soldaats worden aangemerkt; daar echter niet alle ontmoetingen van denzelfden aard en natuur zijn, zoo valt het den op de proef gestelden ook meer of min zwaar, deze door te staan.

De nieuweling, die in het oogenblik, dat hij op het slagveld verschijnt, met den vijand handgemeen geraakt of tot den aanval eener batterij, redoute of hoogte, of van een quarré bij de kavallerie, aangevoerd wordt, heeft de ligte proef door te staan. Plotseling in het gevaar gestoken, heeft hij geen tijd aan het gevaar te denken, daar het nieuwe schouwspel, waarin hij zelve eene rol vervult, de nieuwe, nooit aanschouwde tooneelen rondom hem, alle zijne zinnen zoo bezig houden, zoo geheel vervullen, dat hij als in eenen toestand van bedwelming, van dronkenschap, het sissen, fluiten en zingen der kogels zelfs niet eens duidelijk verneemt, de vóór of nevens hun vallende, niet bemerkt. Deze lichtere proef kan zelfs worden doorgestaan, wien de natuur juist niet volstrekt tot een Leonidas, een Michiel Ney of Joachim Murat, had willen vormen. Maar de zwaardere proef valt hem ten deel, die niet spoedig in werkzaamheid gebracht, maar op eenigen afstand van de eigenlijke kampplaats als reserve geplaatst, werkeloos al het verschrikkelijke van het helsche schouwspel, ontwaren en gevoelen, (1) of wel ten doelschijf van het vijandelijke

(1) Nimmer hebben wel ooit soldaten van eenig leger deze zware toets zoodanig moeten doorstaan als de Franschen. Zonder de minste voorbereiding werden de jonge conscripts, waaruit, in de laatste jaren van het keizerrijk, de legers grootendeels bestonden, en vooral de ruitery (ongelukkig veelal noodeloos) uren lang aan het hevigste geschutvuur als ten doelschijf blootgesteld; vooral zag men de ruitery in de moorddadige veldslagen van *Esslingen*, *Wagram* en aan de *Moskwa*, uren lang onder het verschrikkelijkste kanonvuur onbewegelijk stand houden, en bij duizenden verpletteren, zonder een' zweem van weifelen te vertoonen, en met geen minder standvastigheid dit door de infanterie verduren. Het voorbeeld der veldheeren, der opper-officieren en de goede kaders, bewerkten deze voorbeeldelooze standvastigheid, en niet zelden was ééne zoodanige ontzettende vuurproef voldoende, om den nieuwen soldaat tegen alle volgende en mindere krijgsverschrikkingen te stalen. Dit voorrecht werd echter duur betaald, door de nuttelooze opoffering van den keur der strijders van alle rangen, en de overdrijving had ook hier haar gewoon gevolg, van eindelijk in ontspanning te verkeerren, en dit héroïc-middel krachteloos te doen worden; namelijk toen na het verlies der hoofd-aanvoerders en het verdwijnen der kaders, en na de veldtochten van 1812 en 13, in deze het vuur en staal ontbrak om aan de massa veërkracht mede te deelen.

geschut verstreken moeten. Zelden is wel ooit of ergens een beginnend soldaat deze beroepsproef zwaarder gemaakt dan mij. Nog niet ten vollen vijftien jaren oud, stond ik als kadet *ex propriis* (2) bij een Oostenrijksch infanterie-regiment, als wij den 22sten Julij 1793 bij *Roth*, in den omtrek van *Landau*, met de republikeinen handgemeen werden. Onze taak was, omtrent 4000 dezer, van den dus genaamden *Plintersberg* te verdrijven, en daartoe werd de Oostenrijksche generaal Hotze, met onderscheidene regimenten Oostenrijkers en Pruisen afgezonden.

Het mag omstreeks twee uren namiddags zijn geweest, als het bataillon, waarbij ik stond, in beweging werd gebracht, en wij tegen den *Plintersberg* aanrukten, waarop reeds de Pruisen, Oostenrijkers en Franschen, elkander ter dege bij de ooren hadden. Aan deszelfs voet echter ontvingen wij bevel halt te houden; wij stonden en zagen naar den *Plintersberg*, van waar het kletteren van het musketvuur en een vreesselijk geschreeuw ons tegen-galmde; ik was nog al tamelijk welgemoed, hoewel ik gaarne beken, dat mijn hart in eenen snelleren takt dan gewoonlijk klopte.

In alle betrekkingen van het menschelijke leven, oefent het gezelschap, waarin wij ons bevinden en dat ons omringt eenen grooten invloed op onze gemoedsgesteldheid uit, zoodat wij vrolijk met den blijden, treurig met den bedroefden, moedig met den dapperen worden, maar ook met den versaagden de vlugt nemen. Dus kan ik ook niet nalaten van mijne omringing te gewagen; wijl zij toenmaals wezenlijk zoo levendig op mijne geeststemming werkte. Zij was voortreffelijk en hield mij in de beste luim; alleenlijk mijn voorman, in het tweede gelid, die mij het eerst aan de mogelijkheid van het veel maal besprokene, vaak geloochende en bespote voorgevoelen des doods, deed geloven, ontruste mij enigzins. De vleugelman van het eerste gelid (ik bevond mij op den vleugel van het derde) was een groote schoone borst, Link genaamd, als de onrustigste kop en grootste raisonneur, maar tevens als de braafste soldaat en als een onvermoeide potsenmaker en spotvogel bij het geheele regiment bekend en beroemd (3). Regts van mij op den

(2) Bij het Oostenrijksche leger, werden die jonge lieden, die door hun stand, vrij van dienstverplichting, echter in den krijgsdienst wenschten te treden, indien zij bij eene deftige afkomst, eenig vermogen bezaten, als kadets *ex propriis*, ten naastenbij als onze vrijwilligers, bij de regimenten geplaatst, waar zij met zekere onderscheiding van de overige soldaten werden behandeld, en overigens al derzelve dienstverplichtingen volbrengen moesten. Een goed gedrag, stipte dienstvervulling, kunde in hun vak en dapperheid, bewerkten hunne bevordering tot officier.

(3) Niets is vermogender, om den geest van den soldaat in gen^o. 17. 3.

linkervleugel der aansluitende kompagnie, stond een kadet, met name Mossbrücker, weinig ouder dan ik, en sinds mijne intrede, bij het regiment, mijn vertrouwde vriend en onafscheidelijke medgezel. De andere soldaten rondom ons waren opgeruimd en welgemoed, Link praatte onophoudelijk en was onuitputtelijk in spotterijen, die vooral met wenken, grimassen, halfuide en afgebrokene, tegen den vaandrig der kompagnie, welke niet in den besten luim scheen, en tegen mij, doch met gansch duidelijke verstaanbare woorden, gerigt waren; want men moet weten, dat de gemeene soldaat, die geene bevordering te hoopen heeft, en in den kadet zijn' aansaanden bevelhebber, en ook wel zijn plaaggeest en pijniger, beschouwt, den tijd, dat hij nog niet boven hem verheven is, hem nog niets te bevelen, en het donderwoord subordonnatie noch geene ondoordringbare scheidsmuur daargesteld heeft, het meest mogelijk te nut maakt, door ten minste hem ten doelwit zijner geestigheid te doen verstrekken, en dus voor het toekomstige verpligte jesuïtsche gehoorzamen en trappistisch zwijgen, anticipando wraak te nemen. Ik had in het dorp Roth, waar wij verscheidene weken gekantonneerd waren, door eene

varen, ongemakken en ontberingen op te beuren, en deze te doen voorbij zien, dan een boertig gezegde of kwinkslag, en onschatbaar zijn die soldaten, die in eenen steeds vrolijken luim, door geen gevaar of moeilijkheden ooit zoo kunnen getroffen worden, dat het hen in het voortbrengen van kwinkslagen zou hinderen. Hun voorbeeld werkt met tooverkracht, vooral op de jonge soldaten, wien zij wegens de haghelijckheid, waaraan allen zijn blootgesteld, meer onverschilligheid inboezemen, en hen door hun voorbeeld sterker tot naïjver aanprikkelen dan de kunstvolste aanspraken der hoofd-bevelhebbers, of de aanmoedigingen hunner officieren. « Deze weten, waarvoor zij dit doen, en wat zij te wachten hebben; maar wij soldaten, wat lot kunnen wij op den inzet van « onze ledematen en ons leven trekken? De bevorderingen en « ridderteekens; daar gaan de officieren mede heen!» Zoo redet de gemeene soldaat, wanneer deze hem aansporen; maar vloeijen de woorden uit den mond van een lotgenoot, zoo prikkelt hem den naïjver, om niet tegen dezen achter te staan. Hij tracht, even als deze, ten voorbeeld van anderen aangehaald te worden; schaamt zich over eene zwakheid, die hem ten doelschijf van den spotvogel zou doen worden, en de vaste wil, om braaf te zijn, gaat in de daad over. Het kan dus als eene menschkundige waarneming worden aangemerkt, dat algemeen bij de Fransche regimenten, zoo veel mogelijk een zeker getal der, wegens hunnen levendigen geest, onbezorgdheid en snedige gezegden alom beroemde provincialen en gaskonjers werden ingedeeld, bij welken het water als boven de lippen moest stijgen, wanneer zij geene snaaksche gezegden voortbragten, die alle voorhoofden ontrimpelden, den glimlach op alle wezens voortbragten. Geen nood, geen gevaar of gebrek, alleen de koude der Russische ijsvlakten, kon hunne eeuwig bewegende tong doen verstijven.

bijzondere voorkeur van karnemelk, — wijn en borrel wist ik nog niet behoorlijk te schatten — mij doen opmerken, en het was vooral deze karnemelk, welke Link als een spotwapen tegen mij bezigde, ik had echter ook mijne replieken, en niet zelden waren de lagchers op mijne zijde. Van mijn bleeke voorman Colonitz, die van een onverwinbaar voorgevoel van zijnen dood, aangedaan scheen, stuiten alle guitigheden van Link werkeloos af. Hij antwoordde niet, bleef stilzwijgende, doch in voortdurende onrustige beweging voor zich heen starende, hij beproefde te rooken, sloeg twintigmaal over, legde twintigmaal het brandende zwam in de pijp, doch liet even zoo vaak deze weder uitgaan; ook mijne vragen bleven onbeantwoord, en als ik hem door de hoop bemoedigen wilde, dat wij morgen weder in goede kwartieren zouden komen, zuchtte hij, zeggende: « dat hij geen kwartier meer behoefde.»

Tot nu toe was alles nog al tamelijk goed gegaan, maar het ergste moest nog eerst komen. Gekwetsten werden gebracht of kwamen zelve, en plaatsten zich vlak voor het front onzer *divisie* (1), waar de chirurgijns hunne werkzaamheden begonnen, ik had noch nimmer gekwetsten, nooit bloed gezien, en beken openhartig, dat de aanblik der eersten, die zich hierheen voortsleepten, mij geweldig ontzette. Een der eersten was een kroaat, wien een kanon- of schrootkogel de geheele voorzijde van den buik had opengescheurd. Doods-bleekheid had zijn aangezicht overtrokken, en deed hem een lang begraven lijk of een' geest gelijken; nogtans ging hij alleen zonder van iemand ondersteund te worden, langzaam voort. Zijne ingewanden hield hij met beide handen te zamen gevat, tusschen beide in den gewonen jammerkreet der Kroäten, *maika*, (2) uitbarstende. Tien schreden voor ons front zonk hij ter aarde, de chirurgijns leiden hem een verband aan, dat hij echter verzocht weg te nemen; wyl het hem te veel smarten veroorzaakte. Hij dronk een teug wijn en stierf. Het denkbeeld, het naaste kwartier kan ook mij in zulk eenen toestand vinden, steeg onwillekeurig in mij op en verstemde mij eenigermate; weldra volgde de Kroaat, vele andere, niet minder hard

(1) De Oostenrijksche uit 6 kompagnien bestaande bataillons, werden wegens derzelve sterkte, in drie afdeelingen, elk van twee kompagnien gesplitst, welke den naam van divisien dragen, en als eene soort van een klein bataillon beschouwd kunnen worden. Bij de kavallerie heeft eene soortgelijke zamenvoeging van 2 eskadrons tot eene divisie plaats.

(2) De Kroäten gebruiken het *Ma-ika* (Moeder) uitgesproken woord, gelijk de Katholijken dat van een beschermheilige of der Madonna (Maria). Bij iedere gelegenheid, in vreugde en smart, bij verwondering of dreigend gevaar, vloeit het uit ieders mond.

getroffenen, en spoedig was de plek gronds voor ons front, met bloed overstroomd. Had mij het van den berg nedereschallende woedend geschreeuw der kampenden niet reeds ontzet, zoo deed de aanblik en het gekjammer der gekwetsten, aan welke de chirurgijns hunne kunst uitoefenden, mij bijna alle bedaardheid verliezen.

Eensklaps kwam onze overste, een zeer zwaarlijvig heer, in vollen galop aangejaagd, en voerde de nevensstaande kompagnie, met geweldig geschreeuw, vooruit; zoodat degene, waarbij ik stond en eene Pruisische batterij van twee stukken, wier bedekking wij moesten vormen, alleen in de vlakke terug bleef. Mijn vriend reikte snel mij nog de hand, en dra zagen wij de kompagnie den berg met den stormpas bestijgen en in het bosch verdwijnen.

Ik zou als het hoogste geluk hebben aangemerkt, mede van de partij te mogen zijn; want de plaats, waarop ik stond, werd steeds heeter onder mijne voeten, en ook de steeds talrijker aankomende gekwetsten, die weldra de geheele vlakke bedekten, en zoo als het doorgaans gaat, van velen, die niet gewond waren, vergezeld werden, bragten de heilloosste berigten mede. « De overmagt is te groot! — het zijn er tien duizend! — wij kunnen het niet houden! » hoorde men hen roepen en jammeren, en het eene zoo min als het andere was geschikt, om ons te bemoedigen.

Een half uur mag in bang vooruitzicht verlopen zijn; reeds was de zon ondergegaan, toen ik eene gedaante, welke de geheele onderste helft van het aangezigt ontbrak, eene ijsselijke vertooning, die ik nog niet vergeten heb en ook nimmer vergeten zal, op ons zag aankomen; doch wie maalt mijne ontzetting, toen die gedaante zich huilende in mijne armen wierp, en ik veronderstellen moest, dat het mijn vriend Mosbrücker was. Hij was het zelf. Een kartetskogel had zijne beide onderkaken verbrijzeld. Zijne omhelzing bedekte mij met bloed; zijn jammerend steunen verscheurde mij het hart; donker werd het mij voor de oogen en ik was op het punt om in onmagt neer te zijgen, als plotseling de roep: *Marsch! Marsch!* mij uit de bedwelming wekte. Ik dankte God; want erger als daar, waar ik was, kon het voor mij niet worden.

Met den gezwinden pas bereikten wij den voet des bergs, waar hoopen vlugtelingen ons tegenstroomden, doch door onze officieren en onder-officieren gestuit, verzameld en met ons den berg opgevoerd werden.

Na gedurende eenige uren het zingen en fluiten der, zich tot bij ons verdwalende, kogels te hebben kennen geleerd, hoorde ik nu voor het eerst derzelve sissen, en, zoo al Karel XII verklaard mag hebben, dat dit gesis een zoo aangenaam muzijk voor zijne ooren was, dat hij in het vervolg geene andere begeerde te hooren, zoo

moet ik openhartig bekennen, dat mijn smaak ten eenemaal van die des dolkoenen konings verschilt, en ik bereid ben, om andere muziksoorten ten allen tijde de voorkeur te geven; want behalve dat men bij elk dezer, al zijn het zelfs geene spontinische-concerten, geen gevaar loopt om een gedeelte van zijn persoon of het kostbaar zintuig des gehoors te verliezen, zoo kon ik het korte scherpe: ischt, ischt, ischt, mij links en regts langs de ooren voorbij gaande, volstrekt niet streelend noch welluidende vinden.

Terwijl wij zoo in vollen loop den berg opstegen, stiet mijn voorman Colonitz mij aan, en gaf mij zijne pijp, met de woorden: « *Daar hebt gij eene gedachtenis!* » nauwelijks was het laatste woord uitgesproken, toen hij dood voor mij nederstorte. Ik zette met een' geweldige sprong over hem heen, en sloot mij nu vast aan Links aan, op wiens behendigheid en geluk ik een sterk vertrouwen stelde, terwijl ik als een razende in het bosch vuurde. Intusschen mogten wij de republikeinen nog al; ofschoon zij ons al tamelijk nabij zijn gekomen, want de kruiddamp sloeg ons geheel warm tegen, en het ischt, ischt, was bij uitstek kort en krachtig.

Eensklaps klonk een stem: « Hier! hier heen! wij moeten onze kanonnen halen! » Wij wendden ons links, ik werd met de andere medegesleept, zonder te weten waar, en op wat wijze de kanonnen te halen waren. Eene sterke kolom Franschen, die wij aantroffen, en wier eerste losbranding vreesselijk bij ons opruimde, zette ons verlangen, om kanonnen te halen, een perk. Alles viel voor, regts en links nevens mij. Waarom ik ben blijven staan, weet ik volstrekt niet; maar dit weet ik zeker, dat de Franschen woedend op ons aanvielen en wij in eens regts om keert maakten en hals over kop den berg afrenden.

Intusschen was de nacht gevallen. De officieren riepen luidkeels ons bijeen te houden, waarin zij ook nog al tamelijk slaagden. Wij liepen dwars door velden en wijngaarden, waarbij wij de rigting naar een in donkere verwijdering vóór ons liggend dorp namen; maar hier kwamen wij uit den regen in den drop, want nauwelijks naderden wij het, of werden met een moorddadig vuur uit de vensters en huizen verwelkomd. Andermaal wendden wij ons om, en liepen, ik weet niet hoe lang, tot wij eindelijk laat in den nacht, een groot dorp, zoo ik mij niet bedrieg *Edinghofen*, bereikten, waar wij halt maakten, en tot groote blijdschap der goede, ons als Duitschers herkennende inwoners, met dozijnen in de huizen drongen, en een avondmaal, dat wij hoog noodig hadden, verzochten. Nu liepen de officieren en onder-officieren huis aan huis rond, om hunne manschappen na te vragen, daar wij door de nacht-galoppade zoo eeni-

germate in verwarring waren geraakt, de wachten werden gekommandeerd, posten uitgezet, en ons de alarmplaats aangewezen, met bevel, bij den eersten slag op het oude kalfsveld, aldaar te verschijnen.

Intusschen was de ronde tafel van het huis, dat mij en twintig anderen ontvangen had, met eenen ontzaggelijke schotel soep en zoogenaamde meelknoedels (spätzle) bezet geworden, waaraan wij ons heerlijk te goed deden. Ook het onderhoud gedurende den maaltijd was voor mij nieuw en belangwekkend; daar het mij in de gelegenheid stelde, om den soldaat, zoo als hij is, volkomen te leeren kennen. Werd er gevraagd: «Waar is die, waar gene gebleven?» Zoo was het antwoord met het onverschilligste gelaat: «*Hij is dood! — Die heeft geen brood meer noodig! — Zij hebben hem op den pels gebrand! — Hij viel bij mij neer als een haverzak!*» enz., en maar zeldzaam werden deze antwoorden met een: «*Jammer! — Het was een brave jongen! — Een goede kameraad!*» vergezeld.

Na het eindigen van den maaltijd sluimerde ieder in ter plaatse, waar hij zat, gelijk ik ook; mijn slaap was echter niet weldadig of verkwikkende, daartoe was mijn gemoed te zeer opgewonden, en de verschrikkelijke voorvallen van den vorigen dag, de stervende Kroät, de omhelzing van mijnen ongelukkigen vriend, de voorgevoelende Colonitz, die honderdmaal voor zijnen dood stierf (7), de onder de sonden en bistouries der veldchirurg-

(7) Zonder ons in den duisteren doolhof der twistvragen over die geheimzinnige onderwerpen en betrekkingen te verliezen, welke ten eenemale buiten het bereik des menschelijken verstands zijn gelegen, bestaan er echter zaken, waarvan wij evenmin de gronden en het verband kunnen verklaren, als dat wij de waarheid daarvan kunnen ontkennen. Menigmaal hebben wij opgemerkt, dat militairen, die door een angstig streven, zich op alle mogelijke, vaak niet eervolle wijzen, gedurende langen tijd, van alle gelegenheden hadden weten te onttrekken, waarin zij het gevaar van dood geschoten te worden, hadden kunnen bejegenen, door eenen zonderlingen zamenloop van omstandigheden, het juist daar te ontmoet liepen, waar zij het meenden te ontwijken, en vaak reeds in de eerste ontmoeting, dikwijls door een hen door den angst ingegevene beweging of gebrek aan geesttegenwoordigheid, het vaak zoo geduchte onheil als tegen ijlden. Even zoo bekend zijn de voorbeelden, dat de onversaagde krijgslieden zich voor den aanvang van eenen slag, door een nimmer gevoelde angstige gewaarwording overmeesterd werden, die hen de aannadering van hunnen jongsten stond en het niet overleven van den dag voorspelden. Onder andere voorbeelden daarvan, zijn bijzonder die van den generaal Sorbinau voor den slag van *Ellau*, en die van den onversaagden maarschalk *Lannes*, en den heldhaftigen generaal *Lasalle* voor dien van *Esslingen* en *Wagram*, algemeen bekend, en dat zij met gevoel voor den aanvang van het vuur duidelijk uitspraken, doch weldra door bezigheid en gewone kloekmoedigheid van dit

gijns, jammerenden en steunenden; voorts het schriktooncel dat ik op onze vlugt moest aanschouwen, dat mij het hart brak en tranen uit de oogen perste; dit alles herhaalde zich voor mij in angstvolle droombeelden. Intusschen had ik mijne eerste ontmoeting gehad, en volgens getuigenis mijner spitsbroeders moest ik mij nog al tamelijk manhaftig hebben gedragen; zelfs Link uitte zich zeer vleijende, en meende dat, onaan gezien mijn smaak in karnemelk, toch er iets uit mij worden kon. Toen ik nu den volgenden dag al de gebeurtenissen van den afgelopenen rekapituleerde, en mijn gedrag in elk der verschillende tijdstippen op eene ernstige toets bragt, geloofde ik zelve ook, in mijn beroep niet gedwaald te hebben, en met anderen, die niet geheel van den boezen bezeten waren, te kunnen mede komen.

Terwijl ik door deze aantekeningen over eene eerste affaire, alle jonge krijgshelden, met of zonder knevels, aanleiding wensch te geven, om zich niet eer dan na de eerste ontmoeting als ware soldaten aan te merken; wijl men zich alleen in de gelegenheid leert kennen, en een zelfbedrog hier ligter plaats hebben en noodlottiger worden kan, dan in andere levens-betrekkingen. Het hiervoor aangeduide schriktooncel had ook niet weinig indruk op mij gemaakt; over deszelfs aard laat ik den lezer oordeelen:

Op onze eenigzins verhaasten en niet zeer geregelden terugtogt door de velden en wijnbergen, troffen wij een Kroät aan, met eenen gevangenen republikein, die hij bij den hals voortsleepte. Deze, een jonge borst van mijn ouderdom, die voorzeker minder tot het omverwerpen van den troon des heiligen Lodewijks had bijgedragen, dan Voltaire en Rousseau, sidderde en beefde; terwijl hij in de jammerlijksche toonen, onafgebroken *pardon! pardon!* riep.

Geslagene, vlugtende soldaten zijn steeds onmenschelijk wreed. Hun ongeval heeft hen verbitterd, en gretig grijpen zij de gelegenheid aan, om zich te wreken, hunnen moed te koelen. Als onze soldaten den Kroät met zijn

denkbeeld afgetrokken, hetzelfde geheel lieten varen, tot hen het ongeluk trof.

Tegenover gesteld hieraan is het gevoel, dat anderen de grootste gevaren met onverschilligheid doet trotseren, in de vaste overtuiging, dat deze hen geenszins zullen deren. Zoo herinneren wij ons, den door zijne voorbeeldeloze onversaagdheid bekenden generaal *Jardon*, meermalen te hebben hooren zeggen: «Staal noch lood, alleen een mijn of kanonkogel kan mij dooden!» En dit voorgevoel werd ook bewaarheid. Een kogel uit grof geschut, aan de *Taag*, maakte een einde aan zijn leven, dat de duizende geweerkogels, die zijne kleedren en hoofddeksels doorboord, zijne paarden en strijders aan zijne zijde getroffen hadden, niet hadden kunnen afsnijden.

gevangenen ontwaarden, riepen zij hem toe: « *Steek hem dood den hond! steek hem dood!* » waartoe echter de Kroäat, die nevens hem heenliep, en hem voorttrok, geen lust scheen te hebben. Zij waren intusschen in mijne nabijheid gekomen, en ik riep den sidderenden Franschman eenige troostwoorden toe, toen, terwijl ik sprak, een barbaar uit den hoop uitsprong, en den armen, weerloozen jongen de bajonet door de borst stiet. Zijn doodgil drong mij door de ziel, doch de ruwe massa juichte den lafhartigen moordenaar luid hare goedkeuring toe!

Geene van al de gebeurtenissen van den dag hadden mij zoo geweldig geschokt als deze moord. Het denkbeeld, op zulk eene onwaardige wijs het leven te verliezen, greep mij met al deszelfs verschrikkingen aan, en bijna had ik van mijn voornemen, om een held te worden, voor altijd afgezien.

Van alle verschijnsels, die op een slagveld den geest en de zintuigen, vooral des jongen krijgsmans, levendig aandoen, is het geluid, dat de kogels doen hooren, terwijl zij de lucht in hunne loopbaan doorklieven, eene der zonderlingste, door de afwisseling van toonen, volgens hunnen aard en afstand; zoodat een merkbaar onderscheid tusschen het fluiten van een buks- en gewonen musketkogel, tusschen het suizen van een kanonkogel en het gonzen van een houwitser-granaat, met het snorren van een schrootschot, waargenomen wordt, hetwelk de kenner, zelfs in den nacht, het soort van moordtuig aanwijst, waaruit zij afgezonden worden; maar daarenboven brengt de onderscheidene snelheid, waarmede zij hunnen weg vervolgen, eene groote verscheidenheid van toonen voort, die zeer eigenaardig den trap hunner werkzaamheid en wat van hen te duchten is, aanduiden, even als uit menig ander geluid van eenig bewerktuigd wezen, deszelfs luim afgeleid kan worden.

Ik moet nog eene hoogst opmerkelijke ontmoeting vermelden, die met het voormelde gevecht en de daarbij aangevoerde Pruisische artillerie in betrekking staat.

In het jaar 1826, en dus na verloop van 32 jaren, mij in Berlijn bevindende, ging ik ergens een bezoek afleggen, waar ik een mij onbekend heer ontmoette, die mij herhaald met aandacht beschouwde, en eindelijk vroeg, of ik ooit gediend had? waarop hij een toestemmend antwoord ontvangende, verder vroeg, of ik niet in het jaar 1793, met de verbondene Pruisen een gevecht aan den *Plintersberg* bijgewoond, en naast eene Pruisische batterij gestaan had. Ten hoogste bevreemdde mij zulks, daar ik in burger-kleeding was, en niemand der huisgenooten mijne vroegere betrekkingen kende, en

nog veel minder eenige kennis van eene affaire bij *Roth* of aan den *Plintersberg* dragen kon, waarvan ik nimmer gesproken had; terwijl mijne verbazing ten top steeg, toen de heer v. L. zich kenbaar maakte, als toenmalig onder-officier der Pruisische artillerie, welke de twee nevens ons staande stukken bediende. En inderdaad grenst het geheugen en de herinneringskracht aan het wonderbare, welke in den, met eenen zwarten rok gekleeden man van zeven en veertig jaren, den vijftienjarigen Oostenrijkschen jonker deed herkennen, welke voor twee en dertig jaren eenige uren nevens hem had gestaan, en zulks laat zich alleen daardoor eenigzins verklaren, dat in sommige ernstige omstandigheden en tijdstippen van het leven, de geest tot zulk eene buitengewone spanning opgewonden wordt, dat de indrukken van hetgeen zich alsdan aan haar voordoet, onuitwischaar ingeprent blijven, en onder deze mag men teregt die rekenen, welke de schrikvertooningen van een eerste gevecht in een jeugdig gemoed nalaten.

VERSCHEIDENHEDEN.

Eene meer dan buitengewone vruchtbaarheid heeft men sedert eenigen tijd in het gebied onzer militaire letterkunde waargenomen, hetgeen te meer verwondering moet baren aan hen, die door ondervinding geleerd hebben, met hoeveel moeilijkheden en teleurstellingen, de vruchten van het denkvermogen hier te lande, beloofd worden.

Verschillende vertaalde en oorspronkelijke werken hebben wij achtereenvolgens in het licht zien verschijnen, welker vermelding door ons niet kon worden voorbij gegaan, ofschoon ons geene exemplaren tot dat einde zijn toegezonden. Onder de vertalingen moge met eenige onderscheiding genoemd worden: *Voorposten-dienst der ligte kavallerie*, door F. DE BRACK; te Zalt-Bommel bij NOMAN EN ZOON. (Sommige gedeelten van dit moeilijk te vertalen werk zijn bijzonder goed uitgevallen, andere zijn minder goed gelukt. Zoowel het oorspronkelijke als het vertaald werk zijn aan te bevelen). *De kleinen oorlog* (uit het Hoogduitsch, van *von Decker*) door den baron VAN BOECOP; bij den heer STERK te Breda; en *over de Ligte Infanterie* (uit het Fransch van *La Roche-Aymon*) door den kapitein baron VAN AYLVA RENGERS, bij de erven DOORMAN te 's Gravenhage. Het laatstgenoemde werk, ons meer bijzonder bekend, kunnen wij als eene wezenlijke aanwinst, aan de officieren der infanterie aanbevelen. Wij zullen welligt op dit werk terug komen.

Onder de oorspronkelijke werken, zal de *Bijdragen tot het gietwezen in 's Rijks IJzer-Geschut-gieterij te Luik*, door den overledenen hoogst verdienstelijken generaal-majoor HUGUENIN, mede door de erven DOORMAN uitgegeven, voor de officieren der artillerie niet alleen, maar ook voor vele geleerden en ijzer-fabrikanten, even welkom zijn als een zeer nuttig werk, als eene laatste gedachtenis aan eenen man, aan wien het wapen der artillerie en in het algemeen de wetenschappen reeds zoo veel te danken hadden. Ook de *Mémoires sur la guerre de Java de 1825 à 1830*, par le Major F. V. A. DE SREURS, ofschoon ons voor als nog onbekend, zal voorzeker niet weinig bijbrengen, om onze militaire letterkunde nieuwen glans bij te zetten.

Een belangrijk en minder bekend tijdperk in de krijgsgeschiedenis, van dat laatstgenoemd eiland, bleef ter aanvulling nog open, en met deze moeilijke taak heeft zich Z. D. H. den Luitenant-Generaal Hertog B. VAN SAXEN-WEIMAR belast. Door de voor ons zoo eervolle bereidwilligheid van eenen vorst, voor wien elk Nederlander van gevoel van eerbied en dankbaar-

heid doordrongen is, die met onbezweken ijver steeds opwaarts op den ladder van onzen tijd stijgende, om voor den mensche-lijken geest en vooral voor de krijgskunst, nieuwe uitzigten te openen, zijn wij zoo gelukkig, wellicht de eerste te zijn, een nieuw bewijs, van de gehechtheid van Z. D. H. voor het land zijner inwoning, te kunnen aankondigen.

Door moeilijke en langdurige nasporingen, als ook door de prijzenswaardige bereidwilligheid van militaire en burgerlijke beambten, welke zich destijds op het eiland *Java* bevonden, is het eindelijk aan Z. D. H. gelukt, onderscheidene, zelfs vele nog onbekende bronnen op te sporen, om daaruit het relaas van den belangrijken veldtog van het jaar 1811, en het verlies van deze onze overzeesche bezittingen, zamen te stellen, en door den druk (voor eigene rekening) bekend te maken.

Dit werk zal weldra onder den van titel *Précis de la campagne de Java en 1811* het licht zien. Wij zullen niet noodig hebben hierbij aan dat werk eenen grooten opgang te voorspellen; de naam van den vorstelijken schrijver, het onderwerp, de strekking en het doel, maakt eene zoodanige voorspelling of aanprijzing overbodig. Wij rekenen ons slechts zeer gelukkig dat Z. D. H. ons heeft vergund, om slechts een § uit de drie reeds afgedrukte bladen, als een proefje, aan onze lezers te mogen mededeelen. Wij hebben daartoe de 1ste § gekozen, als ge vende dit eene inleiding tot de taak, welke zich de vorstelijke schrijver heeft opgelegd, en het doel, dat daarbij bij hoogst denzelfden heeft voorgezet.

Onze lezers zullen de prijs van deze bereidwillige gunst, even als wij, naar waarde weten te schatten.

» *Coup d'oeil sur la situation des colonies Hollandaises dans l'archipel de la Sonde jusqu'à l'arrivée du gouverneur-général JANSSENS.*»

» Les Hollandais possédaient depuis deux siècles dans l'archipel de la Sonde un vaste empire conquis sur le Portugal, et le défendaient avec une fortune très variable contre les Indiens, lorsqu'un ennemi plus redoutable vint leur disputer et leur ravir pour plusieurs années, la domination de ces belles et riches contrées. C'est à l'histoire de cette courte, mais mémorable lutte que je vais consacrer ces pages. Avant d'entrer en matière à ce sujet, il ne sera pas inutile de jeter un regard rapide sur la situation des colonies à l'époque, où la lutte s'engagea.»

» La compagnie des Indes hollandaises avait par de nouvelles conquêtes, étendu son pouvoir au-delà des limites de cet archipel; et les Moluques apportèrent dans la capitale de Java le tribut de leurs produits en pierres fines, en épices et en perles.»

» Transportées en Hollande, les productions des colonies valurent des trésors aux actionnaires de la compagnie; et Batavia qui en était l'entrepôt acquit par le luxe, que ses habitans étalèrent le surnom de — « Reine de l'Orient.»

Il n'entre pas dans mon plan de retracer le souvenir de tant de richesses et d'une opulence déchuë. L'illustre Raynal en a déroulé le magnifique tableau aux yeux de l'Europe. La tâche plus modeste, que je me suis imposée, est davantage à la portée d'une plume aussi peu exercée que la mienne. Je n'écris, je le répète, qu'en qualité de militaire, qui désire être utile à son gouvernement, et à ceux de ses camarades, que leur service appelle dans les colonies.»

» Vouloir parler à ceux-ci des richesses que le haut commerce et des fonctionnaires nombreux de l'ordre civil y acquirent, ce serait d'ailleurs rappeler l'état abject, où des hommes, non moins aveuglés qu'enorgueillis par la fortune, tenaient les soldats, qui devaient défendre leurs possessions.»

» Pris par ruse ou de force dans les maisons de débauche en Hollande, ou enrôlés à l'étranger sous des promesses fallacieuses, ces malheureux devaient payer de leur mauvaise solde, la gratification du recruteur, qu'on désignait sous le nom de *vendeur d'ames*: — « Zielverkooper.»

» Le service colonial perdit en Hollande toute considération; celui de l'administration civile y fut considéré comme le moyen de s'enrichir vite; et quant à l'état militaire destiné aux Indes, il ne fut guère autre chose qu'un canal d'écoulement pour les

mauvais sujets du Pays et de l'Europe. La compagnie devint trop opulente; et endormie au sein de la prospérité, ou se bornant à en jouir sans prévoyance de l'avenir, elle négligea de contrôler ses employés dans les colonies. La dernière trace de l'énergie, qui avait animé les anciens conquérans de l'Inde, disparut, et fit place à un relâchement moral, qui empoisonna toutes les branches de l'administration coloniale. Les employés de la compagnie s'enrichirent; elle même s'appauvrit, et tomba à la fin par une banqueroute.»

» Cette catastrophe coïncidait avec l'établissement de la République batave. Le gouvernement se vit alors obligé de prendre pour son propre compte l'administration des colonies, et ne put guère s'en occuper.

» Entraînée dans des guerres maritimes par suite de son alliance avec la France, exposée aux luttes des partis, la mère-patrie se trouvait hors d'état de soutenir efficacement les colonies. Elle négligea de les pourvoir d'administrateurs et de bonnes troupes.»

» Il n'y avait plus un de Ruyter, qui remontait la Tamise pour incendier la flotte Anglaise devant Chatham; le tems était passé où Tromp naviguait dans le Canal un balai au haut de son mât; et la victoire, remportée par le vieillard Zoutman au Doggersbank, avait été le chant du cygne de la marine hollandaise. Pendant une longue paix, où la dernière étincelle d'esprit militaire étouffait, la marine militaire était tombée en décadence.»

» Elle fut entièrement anéantie par suite des dissensions politiques, et par l'attitude hostile des partis en Hollande depuis 1795 jusqu'en 1799. L'état de tranquillité, qui succéda à la paix d'Amiens, fut de trop courte durée pour que la marine militaire de la Hollande aurait pu se relever de ses cendres. Les hostilités recommencèrent bientôt; à peine les colonies hollandaises avaient elles été pourvue de garnison fraîches, que les Anglais s'en emparèrent de nouveau, aucune marine n'osant leur disputer la suprématie des mers. Il n'y avait que l'île de Java et les Moluques où le pavillon hollandais flottait encore.»

» Les Français tenaient les îles de France et de Bourbon, et l'esprit du bailli Suffren paraissait encore planer sur la marine française dans l'Océan Indien. Les Anglais n'osaient encore penser sérieusement à une attaque contre les colonies hollandaises.»

» La république batave devint une monarchie sous le nom de royaume de Hollande. Le roi Louis, qui n'avait à cœur que le bien-être de son pays, et qui employa tous les moyens pour le relever de l'état de délabrement où il le trouva, jeta ses yeux sur les colonies qui lui restèrent encore. L'état déplorable des îles de la Sonde fixa son attention; il fallait y porter des remèdes prompts et efficaces. L'envoi de troupes fraîches à Java, une des mesures les plus urgentes à prendre, éprouvait de trop grandes difficultés, vu l'état de guerre avec l'Angleterre, et la suprématie de sa marine dans la mer du Nord.»

» Il fallait au Roi un homme d'un mérite supérieur, auquel il pourrait confier le commandement de la colonie; un homme doué d'un courage à toute épreuve, d'une grande fermeté de caractère, et qui avait rayé de son dictionnaire le mot: « Impossible.» Cet homme, qui dans la colonie valait à lui seul une armée, le discernement du Roi le lui fit trouver dans la personne du général Daendels. Vouloir faire l'éloge de cet homme extraordinaire, serait inutile; les faits parlent pour lui. — Il n'existe plus — la mort a privé notre gouvernement des services, qu'il aurait pu lui rendre encore: Il appartient à l'histoire. Les passions et surtout l'esprit de parti se calment et nous n'admirons plus en lui que ses grandes qualités.»

» Je n'ignore pas, qu'il n'y ait encore aujourd'hui des personnes, qui lui imputent une sévérité excessive, qu'ils taxent parfois même de cruauté. Ce serait-là sans doute une ombre, qui déparerait tristement son portrait. Mais de semblables accusations doivent toujours paraître suspectes, lorsqu'elles sont dirigées contre un homme d'état, qui, placé dans des circonstances extraordinairement difficiles, et réformateur par devoir d'abus immenses, est nécessairement entouré d'une foule d'ennemis irréconciliables.»

» Ce que nous savons du général Daendels, c'est, qu'avec peu de moyens il a fait de grandes choses; puis encore que sa rigoureuse probité n'a jamais pu être attaquée par ses plus acharnés détracteurs."

» Gardons nous donc bien de croire trop facilement à d'autres reproches dont ils poursuivent sa réputation, en dénaturant peut-être ses actions ou du moins en les exagérant au gré de leurs passions."

» Après un voyage pénible il débarqua le 1 janvier 1808 à Java, où de suite il prit les rênes du gouvernement. Il trouva l'administration de la colonie dans l'état le plus déplorable, et ne tarda point à y introduire des améliorations. La force militaire qu'il y trouva, consistait en quelques centaines de soldats de l'ancienne Compagnie des Indes; en débris d'un régiment de Wurtembergeois, cédé une vingtaine d'années auparavant par leur souverain à la compagnie des Indes pour le service du Cap de bonne Espérance, puis envoyé à Batavia, en dépit de sa capitulation; et enfin en matelots de la flotte de l'amiral Hartsink, qui avait été brûlée en 1806 en vue de Batavia par l'amiral Anglais Pellew."

» Ces troupes servirent de cadres pour une nouvelle armée, recrutée parmi les Indiens, et qui fut organisée sur le pied indiqué au tableau ci joint (pièces justificatives n°. 1) pour former un total de 19, 316 hommes. Après la perte des Moluques cette organisation subit une modification ainsi que nous le verrons plus tard."

» Chaque branche de l'administration reçut une nouvelle organisation. Le général fit construire des chaussées avec des relais de poste et des auberges; il fit tracer de nouveaux ouvrages de fortification, et creuser des ports. Les chefs Indiens qui levaient leurs têtes furent châtiés, et une bonne police veilla au maintien de l'ordre et de la tranquillité la plus parfaite. Le climat de la ville de Batavia était devenu extrêmement insalubre. Le général Daendels en fit démolir les remparts et retirer la garnison, qui fut logée dans de nouvelles casernes spacieuses et bien aérées, aux environs de Weltevreden à six milles de Batavia." (1)

» Un grand hôpital militaire y fut construit, et un nouveau palais du gouvernement commencé. Les bureaux des différentes administrations, qui auparavant étaient réunis dans le château de Batavia (2) devaient être transférés dans ce nouveau palais."

» Par toutes ces améliorations, le général Daendels, s'est élevé une beau monument à Java, et les militaires qui leur service appelle encore maintenant dans cette colonie, doivent lui en savoir gré."

» Ces réformes ne pouvaient être entreprises sans déraciner des abus, qui s'étaient identifiés avec l'administration. Ils étaient avantageux à une foule de personnages de tout rangs; et le public s'y était en quelque sorte résigné par une longue habitude."

» Une multitude d'intérêts particuliers furent ainsi nécessairement lésés, et un parti fort considérable de mécontents se forma."

» Sur ces entrefaites, la Hollande perdit son indépendance en 1810; elle fut réunie à l'empire français. Java avait suivi le sort de la mère patrie, et était devenue colonie française. Le caractère du général Daendels déplut à l'empereur Napoléon; ce prince résolut de le rappeler, en le faisant remplacer par le général Janssens."

» Napoléon ne se fit pas illusion sur le sort réservé à l'île de Java. Il avait vu tomber, l'une après l'autre, les colonies françaises, hollandaises et danoises dans les deux Indes et en Afrique; il savait que les troupes européennes s'usent vite entre les

tropiques, et qu'il faut alimenter ces troupes par de fréquents envois nouveaux, si l'on veut conserver les colonies."

» L'empereur ne dissimula pas au général Janssens, lorsque celui-ci prit congé de lui, qu'il ne pouvait pas compter sur de grandes chances de succès dans sa mission. Il lui déclara que, s'il y réussissait, une fortune splendide lui était réservée, et que même, en ne réussissant pas, il pouvait compter sur un sort honorable. Deux bataillons expéditionnaires furent organisés pour être envoyés à Java; ils furent formés d'hommes tirés de l'ancienne armée hollandaise. Il n'y en eut cependant qu'un petit nombre qui fut mis en route pour Java; la majeure partie resta en France et périt plus tard à la retraite de la Russie. En outre de ces troupes, le général Janssens fut accompagné de plusieurs officiers, dont le plus grand nombre pouvait être classés, parmi les militaires distingués. Pour commander son armée le gouvernement français avait désigné le général Jumel, qui accompagna le général Janssens. La suite des évènements fera voir si ce choix a été heureux ou non."

» Deux fregates françaises, fines voilières, la Nymphé et la Méduse, les transportèrent à Java, où ils prirent terre, au mois d'Avril 1811, à Sourabaya. De là le général Janssens traversa l'île dans presque toute sa longueur jusqu'à Buitenzorg, où le général Daendels lui remit le gouvernement de la colonie. Celui-ci la quitta le 29 Juin pour retourner en Europe."

» Pendant que Napoléon parcourait l'Europe en triomphateur, et qu'il traînait à sa suite des peuples, qu'il avait vaincus, l'Angleterre consolidait son pouvoir sur le continent de l'Inde. Ses armes y obtinrent les succès les plus brillants. N'ayant plus de puissance continentale à combattre, les Anglais attaquèrent les îles de France et de Bourbon, d'où les Français gênaient considérablement le commerce Anglais."

» Ces deux îles succombèrent et dès lors les Anglais ne virent plus d'entrave pour tenter la conquête de Java, qui devait couronner les exploits de son armée. Avant d'attaquer cette île, leur marine détruisit les batimens de guerre hollandais qui se trouvaient dans l'archipel de la Sonde, et s'empara des Moluques. Ces îles, sous plusieurs rapports étaient importantes pour les Hollandais; entre-autres elles leurs fournissaient des recrues Amboinaises, d'origine Indienne, mais converties à la religion chrétienne. En fait de discipline et de bravoure, ces hommes équivalaient aux soldats européens; il leur sont assimilés sous le rapport de la solde et d'autres avantages."

Verschillende ontwerpen van praktische oefeningen, voor de troepen van het leger te velde, zijn er voor dit loopende seizoen in overweging genomen, en gedeeltelijk reeds voorgeschreven. Die voor de artillerie kenmerken, even als die van het vorige jaar, nieuwhed en oorspronkelijkheid in denkbeelden. De oefening in het afgeloopen jaar door de artillerie van het leger te velde ondernomen, mogten met regt den naam van *praktische oefeningen* dragen, dewijl zoo veel als slechts doenlijk was, de voor den winter en het voorjaar voorgeschrevene theorien, in praktijk werden gebracht. In de voor dit seizoen voorgeschrevene oefeningen, worden wederom andere grondstoffen behartigd, welke meerdere volmaking dit wapen naar eene gewenschte volkomenheid doet streven. De chef van dat wapen schijnt hierbij tot *motto* gekozen te hebben, het zoo juist in de Fransche taal overgebragte gezegde van SOCRATES: » *L'oeuvre du génie est un enfantement, c'est peu de concevoir, il faut mettre au jour.* »

Wij vernemen ook van goeder hand dat Z. D. H. de Hertog van Saksen-Weimar, van voornemen is, eene groote manoeuvre voor het geheele leger te velde voor te stellen, in aard en strekking overeenkomstig aan die, welke in het afgeloopen jaar door twee Oostenrijksche leger-korpsen aan de oevers van den Mincio zijn uitgevoerd geworden. Wij zijn in de gelegenheid geweest, de voornaamste punten van het reeds ontworpen plan dezer groote *veld-manoeuvre*, die in de maand September na den oogst zoude moeten plaats hebben, te kunnen aantekenen, en het leerrijke en belangwekkende van het doel, hetwelk daarin

(1) » Lorsque dans ces pages on parle de milles, ce sont toujours de milles anglais de 69 $\frac{1}{8}$ au degré, dont il est question."

(2) Ce château était un vieux fort, flanqué de quatre bastions, qui, pour marquer l'opulence de la compagnie, portaient les noms de *Diamant, Perle, Rubis, et Saphir.*

voorzit, in overweging te mogen nemen. Even als die der Oostenrijksche troepen zoude deze manoeuvre drie achtereenvolgende dagen aanhouden, en gegrond zijn, op de veronderstelling, dat een vijandelijk leger eenen aanval op de provincie Noord-Brabant had ondernomen, ten einde ons leger te vernietigen of achter de rivieren te dringen, en voor een van de vestingen Breda of 's Hertogenbosch, het beleg te slaan. Dit vijandelijk leger zoude door een gedeelte van ons leger worden voorgesteld, terwijl het andere gedeelte de taak, eerst van het defensieve en later van het offensieve zoude opnemen. Hilvarenbeek, Oirschot en de omstreken van Schijndel zouden met nog eenige andere, de voornaamste strategische punten, der bewegingen zijn, die voorts alle *evenementen* zouden opleveren, welke men met mogelijkheid bij eenen daadwerkelijken aanval zoude kunnen veronderstellen, en waarin het ontworpen plan voorziet. De eerbied belet ons de denkbeelden van Z. D. H. daaromtrent vooruit te loopen, doch men zal reeds *a priori* kunnen opmaken, hoeveel leerrijks eene zoodanige groote manoeuvre, voor hoofd- en mindere officieren zoude opleveren, vooral dewijl in het ontwerp van plan de *onwaarschijnlijkheden*, en *veronderstellingen*, de gewone gebreken der groote veld-manoeuvres, zoo veel mogelijk, ontweken zijn. Bij het uiten van den wensch, dat dit voorstel gedaan en aangenomen mag worden, verwijzen wij, ten aanzien der beweegredenen tot de *Aphoristische denkbeelden* in dit n^o. opgenomen.

Aan de schrijvers van de verschillende artikelen: OVER DE GUIDES DER KAVALLERIE, in den Spectator opgenomen.

Met zeer veel genoegen heeft de Redactie van den *Spectator* de denkbeelden van drie van deszelfs geabonneerden, over de plaats van den Guide bij eene in bataille marcherende linie kavallerie, opgenomen. De ontwikkeling der gronden, waarop hunne denkbeelden daaromtrent berusten, en de aanhaling der gevoegde autoriteiten voor dit niet onbelangrijk verschilpunt in de kavalerie-manoeuvree-kunst, liet hetzelfde, zelfs theoretisch beschouwd, onbeslist. Het deed mij derhalve genoegen, in de gelegenheid gesteld te zijn, dit vraagpunt praktisch te zien behandelen, en wel voor het gevoel van den Guide op het midden.

Op den 23sten dezer was de brigade lichte kavallerie, (op dat oogenblik 12 eskadrons sterk) op de Woenselsche heide, onder het bevel van den Heere Generaal-Majoor *Boreel* vereenigd. Onder de verschillende manoeuvres, waarbij de genoegzaamste blijken geleverd werden, dat het driejarig staatkundig *status quo*, geen *status quo* voor deze brigade geweest was, en dat die tijd in het wezenlijke belang van de dienst des konings besteed is geworden, zag ik onder anderen ook eenen frontmarsch met 12 eskadrons in eene linie, met den guide op het midden, uitvoeren; eerst in den stap, daarna in draf en vervolgens weder in stap, ongeveer 600 à 700 passen terrein alleggende.

Niet naar mijn oordeel alleen, maar naar dat van meer gevoegde beoordeelaars, liet de uitvoering van deze manoeuvre niets te wenschen overig. Geene afwijking, noch in de eskadrons, noch in de regiments-tusschenruimte, was er bij de eerste beweging in den stap op te merken. De overgang in den draf was gelijktijdig en gelijkmatig; doch na de eerste afgelegde 30 passen in dezen laatsten gang, bespeurde ik aan de rechterzijde van den guide een begin van afwijking, die echter te spoedig hersteld werd, dan dat deze zich konde mededeelen. Dit spoedig herstellen, die het zogenaamd *slottement* deed voorkomen, doet mij, naar het gevoel van den tweeden schrijver over dat onderwerp, overhellen; en, ofschoon ik niet in de gelegenheid ben geweest, eene praktische vergelijking tusschen

de twee geopperde gevoelens te kunnen opmaken en het vraagstuk door deze proef nog geenszins als opgelost kan beschouwd worden, heb ik echter gemeend, deze opmerkingen te moeten mededeelen.

De Directeur van den Militairen Spectator.

De heer *Thieme* te Arnhem heeft eene Nederduitsche vertaling aangekondigd van het Hoogduitsche werk: *Militair-Conservations-Lexikon, bearbeitet von mehreren Deutschen officieren. Redigirt und herausgegeben von H. E. W. von der Lühe.*

Wij zijn reeds vroeger in de gelegenheid geweest, de verschijning van dit Hoogduitsche werk aan te kondigen. Met gretigheid door het Duitsche Militair publiek ontvangen, genoot dit werk reeds bij de eerste verschijning, eene onverwachte goede ontvangst, hoezeer de redacteur, in de militaire literatuur onbekend was. Intusschen heeft de verschijning van het eerste deel reeds menigvuldige stoffe geleverd, voor gegronde kritiek, voornamelijk gerigt tegen de veranderde strekking van het werk zelve. Het schijnt dan ook, dat de redacteur geen vast plan, zoo noodzakelijk voor een werk van dat belang en van dien omvang, gevormd had, en dat, uit de bewerking van hetzelfde, andere voornemens en een geheel ander doel schijnt voortgesproten te zijn. Hoezeer men nu echter moet erkennen dat deze wijziging eene werkelijke verbetering heeft voortgebracht, wordt daardoor echter de kritiek geregtvaardigd, die het gegronde verwijt heeft vermeend te moeten doen, dat de heer *v. d. Lühe* zijne opgenomene taak vooraf beter had moeten overzien en doorgronden.

Met de overbrenging van dit werk in de Nederduitsche taal, kan de heer *Thieme* ons leger eene belangrijke dienst bewijzen, wanneer namelijk, de bearbeiding aan kundige Militairen wordt opgedragen. Niet eene zuivere vertaling alleen is hetgeen hier verlangt zal worden; maar eene omwerking en dienstbaarmaking voor de Nederlandsche krijgslieden, kan alleen het succes van deze onderneming bevorderen. Daartoe zullen de bewerkers zich vooraf dienen bekend te maken met de aanmerkingen, die in Duitschland tegen de bearbeiding van het geheel en tegen bijzondere artikels, gemaakt zijn. Vele dezer aanmerkingen zullen de bewerkers kunnen voorlichten bij eene taak, die allermeest is, doch die ook voor de bijzondere verdiensten een ruim veld open laat.

Eene onderneming van dien aard moet algemeen worden aangemoedigd, zal zij eenige vruchten beloven, en het is daarom, dat wij den heer *Thieme* eene algemeene deelneming in zijne voornemens toewenschen, ons tevens bereid verklarende, hem daarin naar vermogen te ondersteunen.

Men heeft dezer dagen, in Parijs, voor eene commissie van artillerie-officieren, eene proef genomen met een geweer *Lefauchaux* (zie over dat geweer ons n°. 15). Na 430 schoten met gewoon buskruid uit dit geweer, zonder hetzelfde schoon te maken, gedaan hebbende, had men slechts eene kleine verslijming, daar waar de loop zich met de culas vereenigt, opgemerkt. Eene nadere proef heeft echter bewezen, dat dit gebrek niet aan het stelsel zelve, maar aan de convectorie van het geweer te wijten was. Na de 430 schoten heeft men het geweer *Lefauchaux*, in minder dan 2 minuten tijds, kunnen schoon maken.

Van andere zijden vernemen wij, dat, zoowel hier als elders, de genomene proeven met het geweer *Robert* geene voldoende uitkomsten opgeleverd hebbende, dit geweer ook voor het gebruik in den oorlog is afgekeurd.